

mijnEPB.be

 ZEILSCHIPSTRAAT 10
9000 GENT

info@mijnEPB.be
09 226 12 33

mijnEPB.be

i.s.m.

ARCHEOLOGIE NOTA BUREAU ONDERZOEK

VERSLAG VAN DE RESULTATEN

OPDRACHTGEVER:

BOUWPLAATS: VOLLICKSTRAAT – 1785 MERCHTEM

Titel: **Archeologienota Merchtem Vollickstraat**

Erkend archeoloog: **Bart Bot OE/ERK/Archeoloog/2016/00114**

Auteurs: **Bart Bot**

Advies specialisten: /

Wetenschappelijke advisering: /

Projectcode bureauonderzoek: **2021G145**

Locatiegegevens: **Provincie Vlaams-Brabant, Merchtem, deelgemeente Brussegem, Vollickstraat 103-105.**

Lambertcoördinaten onderzoeksgebied: **Xmax, ymax; xmin, ymin: 143507, 180515; 143407, 180392**

Kadastergegevens: **Provincie Vlaams-Brabant, Merchtem, afdeling 3, sectie G, perceelnrs. 229A, 229B, 229C, 229D, 478A, 478B, 478C, 224L (deels) en 226H.**

Betrokken actoren: **Bart Bot (erkend archeoloog), Nikki Heyerick (erkend archeoloog)**

Plaats en datum: **Gent, 20-10-2021**

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van MijnEPB i.s.m. Bart Bot Archeologie BV.
MijnEPB i.s.m. Bart Bot Archeologie BV aanvaarden geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoud

Inhoud.....	4
1. Inleiding.....	5
1.1. Onderzoeksopdracht	5
1.2. Wettelijk kader.....	5
1.3. Randvoorwaarden	6
2. Onderzoeksmethode	7
2.1. Motivering	7
2.2. Topografische situering	7
2.3. Huidige situatie en geplande werken	10
3. Assesmentrapport.....	15
3.1. Landschappelijk situering	15
3.2. Geologische situering.....	17
3.2.1. Tertiair.....	17
3.2.2. Quartair.....	18
3.3. Bodemkundige situering.....	22
3.4. Historische schets	23
3.5. Kaartmateriaal	23
3.6. Archeologische voorkennis	29
3.6.1. Archeologische prospecties en opgravingen/vondstmeldingen	29
3.6.2. Archeologische en historische indicatoren	29
3.6.3. Archeologische nota's	32
4. Synthese	33
4.1. Archeologisch verwachtingspatroon.....	33
4.2. Onderzoeksvragen	33
5. Besluit	34
Bibliografie	35
Figurenlijst	36

1. Inleiding

1.1. Onderzoeksopdracht

Aanleiding van onderstaand bureauonderzoek is de geplande nieuwbouw ter hoogte van het plangebied Merchtem Vollickstraat. Met dit bureauonderzoek wordt de eerste stap gezet van het archeologisch vooronderzoek met het oog op het bekomen van een archeologienota waarvan akte genomen is en aldus de behartiging van de archeologische belangen binnen de planrealisatie, conform het actueel Vlaams erfgoedbeleid.

Het archeologisch vooronderzoek betracht vooreerst archeologische artefacten en sites op te sporen binnen de grenzen van het projectgebied. Finaal formuleert het archeologisch vooronderzoek een beargumenteerde inschatting van het potentieel voor kennisvermeerdering van eventueel aanwezige archeologische resten binnen de grenzen van het projectgebied, en hoe hiermee om te gaan in het kader van de planuitvoering.

Een dergelijke inschatting kan gebeuren na het beantwoorden van de volgende onderzoeksvragen:

- Zijn er archeologische of historische gegevens gekend over de site?
- Zijn er gegevens gekend dat de bodem (deels) verstoord is?
- Zijn er landschappelijke factoren die invloed kunnen hebben op de gaafheid van eventuele archeologische sporen?
- Wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?
- Is er een archeologische site aanwezig? Zo ja, wat zijn de karakteristieken en de bewaringstoestand ervan? Wat is de relatie met het landschap? Welke waarde heeft de site?
- Wat is de te volgen strategie tijdens een eventueel verder onderzoek en welke bijkomende onderzoeksvragen moeten daarbij beantwoord worden?

1.2. Wettelijk kader

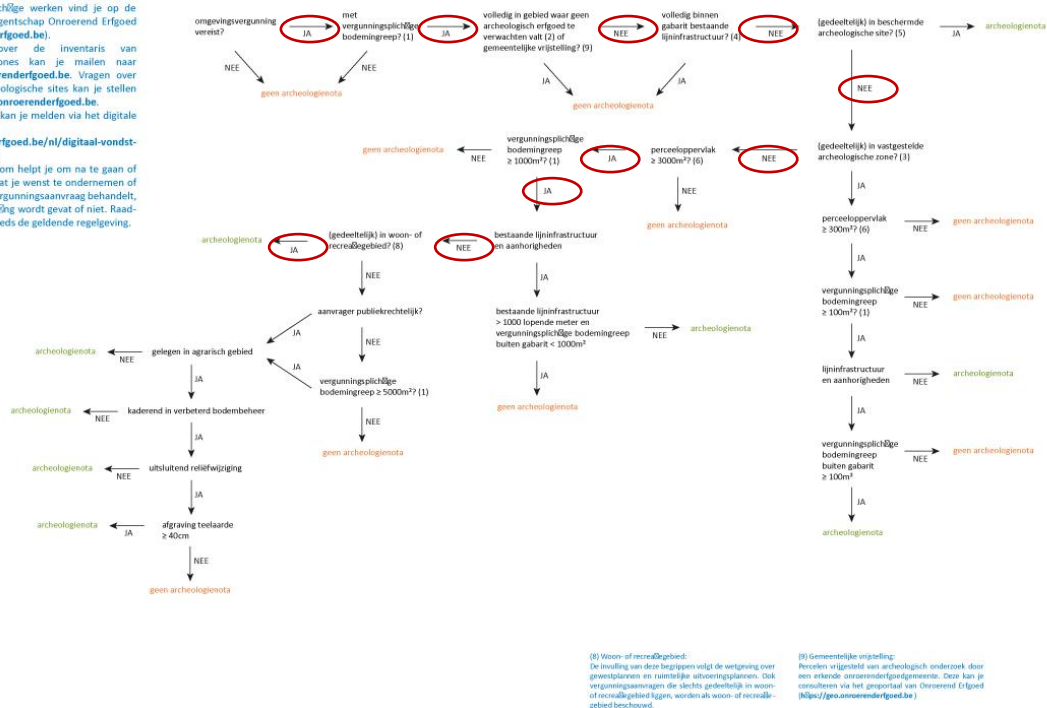
Deze archeologienota wordt opgemaakt naar aanleiding van een geplande aanvraag van een omgevingsvergunning met betrekking tot stedenbouwkundige handelingen waarbij de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 3000m² of meer bedraagt en de geplande werken betrekking hebben op meer dan 1000m². De totale oppervlakte van het plangebied in kwestie bedraagt circa 6610m². Vandaar is men verplicht een archeologienota bij de aanvraag in te dienen. Het projectgebied bevindt zich niet in een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten is.

Meer informatie over archeologisch onderzoek bij vergunningsplichtige werken vind je op de website van het Agentschap Onroerend Erfgoed: www.onroerenderfgoed.be.

Voor vragen over de inventaris van archeologische zones kan je mailen naar inventaris@onroerenderfgoed.be. Vragen over beschermde archeologische sites kan je stellen via beschermen@onroerenderfgoed.be.

Een toevalsmelding kan je melden via het digitale formulier op: www.onroerenderfgoed.be/nl/digitaal-vondstmeldingsformulier.

Deze beslissingsboom helpt je om na te gaan of het bouwproject dat je wenst te ondernemen of waarvoor je een vergunningsaanvraag behandelt, door deze verplichting wordt gevold of niet. Raadpleeg bij twijfel steeds de geldende regelgeving.

Dit schema heeft betrekking op omgevingsvergunningen voor stedenbouwkundige handelingen. Voor omgevingsvergunningen voor het verkavelen van gronden en duiding bij de andere begrippen, zie het andere schema.

Figuur 1 Beslissingsboom, criteria bij omgevingsvergunning m.b.t. stedenbouwkundige handelingen, deel 1. (bron: Agentschap Onroerend Erfgoed)

1.3. Randvoorwaarden

Voor het bureauonderzoek worden enkel toegankelijke en beschikbare bronnen gebruikt.

2. Onderzoeksmethode

2.1. Motivering

Doel van het bureauonderzoek is een zo helder mogelijk beeld te vormen van het archeologisch potentieel. Deze drukt een verwachting uit ten aanzien van voorkomen, aard, gaafheid en conservering van de archeologische resten in de ondergrond van het plangebied. Deze archeologische verwachting wordt getoetst en vergeleken met de geplande werken. Op die manier kan een gefundeerde uitspraak gedaan worden of er al dan niet verder archeologisch onderzoek is aangewezen.

Organisatie

Om de archeologienota op te stellen werden verschillende bronnen geraadpleegd. Informatie over de geplande werken werd aangeleverd door de initiatiefnemer. Zo werden diverse bouw- en funderingsplannen verkregen om een zo duidelijk mogelijk zicht te krijgen op de geplande werken en hun impact.

Om een beeld te kunnen vormen van de fysisch-geografische situatie, een historisch kader te schetsen en bekende archeologische vindplaatsen te kunnen aantonen, werden verschillende bronnen geraadpleegd. Het meeste kaartmateriaal werd teruggevonden via Geopunt¹. Dit is de centrale toegangspoort tot geografische overheidsinformatie. Daarnaast werd gebruik gemaakt van Cartesius², een databank met kaarten van het NGI (Nationaal Geografisch Instituut), de Koninklijke Bibliotheek, het Rijksarchief, lokale archieven en het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika. Om een overzicht te krijgen van de bekende archeologische vindplaatsen binnen het projectgebied en de ruime omgeving ervan werd de Centrale Archeologische Inventaris van Agentschap Onroerend Erfgoed (CAI)³ geraadpleegd. Het kaartmateriaal in deze archeologienota werd opgesteld met QGIS, dit is een vrij en open source geografisch informatiesysteem. De gebruikte bronnen waren afdoende om een gedegen advies te geven voor een verder archeologisch traject. Bijkomend archiefonderzoek werd, gezien de ligging van de site, niet opportuun geacht.

2.2. Topografische situering

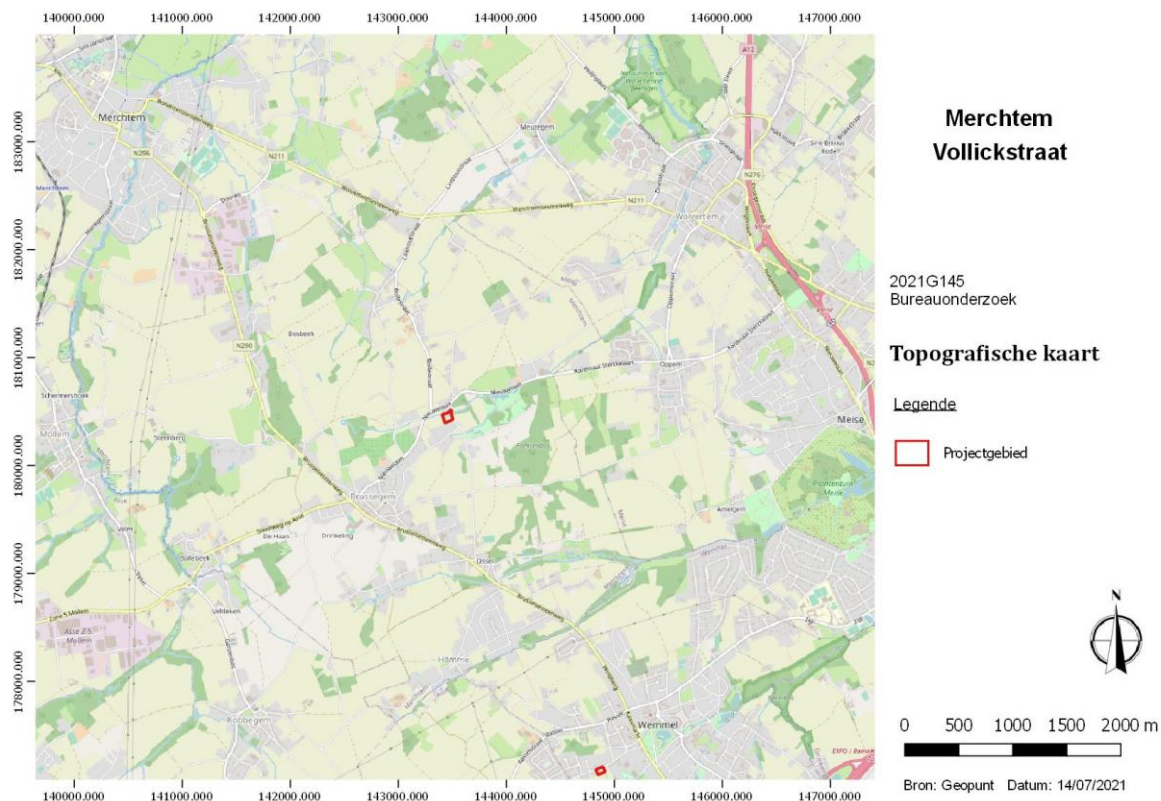
Het plangebied bevindt zich te Merchtem, meer bepaald ter hoogte van de deelgemeente Brussegem. De gemeente strekt zich uit ten zuiden van het centrum van Merchtem. Ten oosten en westen wordt ze respectievelijk begrensd door Meise en Asse, ten zuiden bevindt zich Hamme, eveneens een deelgemeente van Merchtem. Brussegem omvat het gehucht Ossel en delen van Mollem en Bollebeek. Het plangebied ligt in het noordoosten van de gemeente Brussegem, op 650m van het centrum van Brussegem met o.a. de Sint-Stefanuskerk. Ons plangebied omvat 9 percelen en situeert zich ten westen van de Vollickstraat

Kadastraal is het plangebied terug te vinden onder: Provincie Vlaams-Brabant, Merchtem, afdeling 3, sectie G, perceelnrs. 229A, 229B, 229C, 229D, 478A, 478B, 478C, 224L (deels) en 226H.

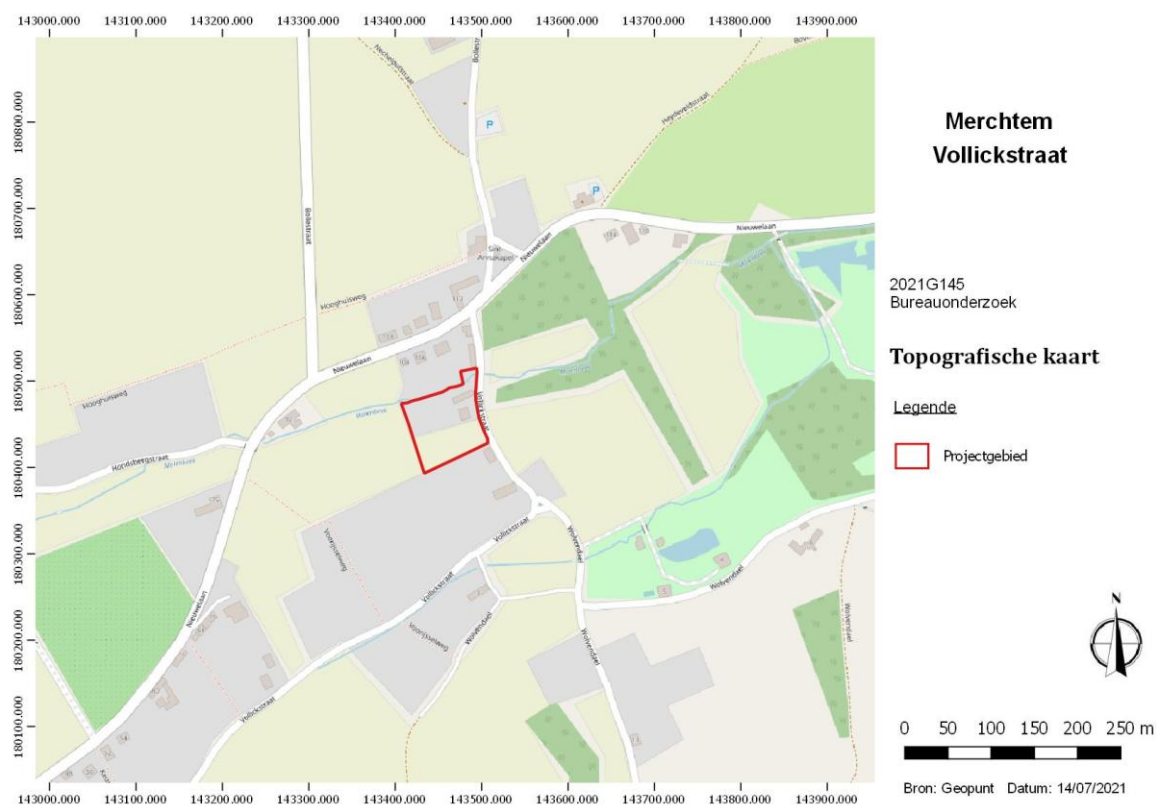
¹ <https://www.geopunt.be/kaart>

² <https://www.cartesius.be/CartesiusPortal/>

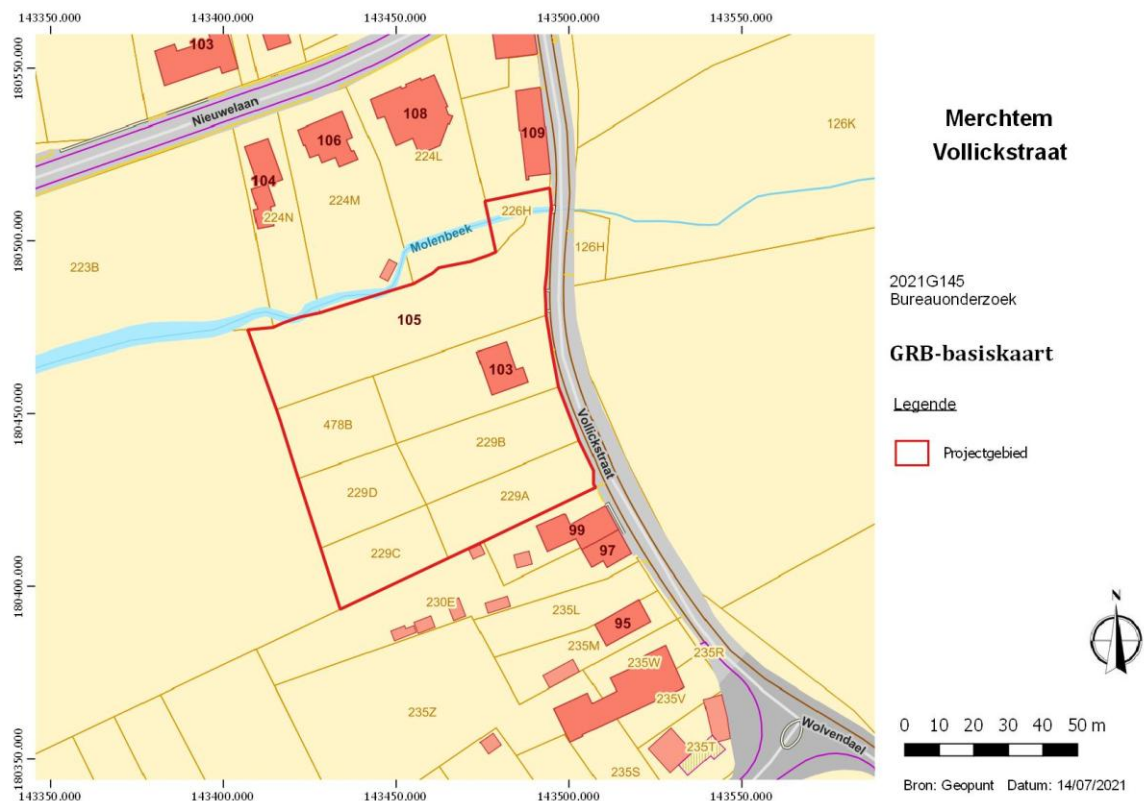
³ <https://cai.onroerenderfgoed.be/>

Figuur 2 Topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt, NGI)

Figuur 3 Detail van de topografische kaart met aanduiding van het plangebied. (Bron: geopunt, NGI)

Figuur 4 GRB-basiskaart met aanduiding van het plangebied en betrokken perceelnummers. (Bron: geopunt)

2.3. Huidige situatie en geplande werken

Binnen het plangebied staat een niet-onderkelderde woning met een oppervlakte van 145m² met ten westen hiervan tuinzone met verschillende bomen. Het zuidelijke deel van het plangebied bestaat uit weiland.

De opdrachtgever vraagt een omgevingsvergunning aan met betrekking tot stedenbouwkundige handelingen. De huidige woning wordt afgebroken en zal plaats maken voor een onderkelderde nieuwbouw. De kelder heeft een footprint van 865m² en zal plaats bieden aan autostaanplaatsen, wasruimte en –berging, technische ruimte, De kelder wordt uitgegraven op een minimale diepte van -3,7m t.o.v. het maaiveld. Op het gelijkvloers (hoofdgebouw en bijgebouw) worden de leefruimte, keuken, e.d.m. voorzien. De liftschacht wordt uitgegraven tot op een diepte van -1,1m onder de vloer van de kelder.

Ten noorden van het hoofdgebouw wordt een poolhouse gebouwd met zwembad en terras. Het poolhouse heeft een footprint van 89m² en zal gefundeerd worden op een vloerplaat (-22cm) met funderingszolen (-80cm). De diepte van uitgraving ten behoeve van het zwembad bedraagt -1,5m onder het huidige maaiveld. In de zuidoostelijke hoek wordt een oprit aangelegd met enkele parkeerplaatsen. (impact -20cm).

De nieuwbouw wordt voorzien van nieuwe riolering (-80cm onder het maaiveld), 2 septische putten (aangelegd tot op een diepte van -1,8m onder het maaiveld) en 4 regenwaterputten (-2,2m). In het zuiden tussen de regenwaterputten wordt een infiltratievoorziening aangelegd (bovenkant krat op -70cm onder het maaiveld). Voor de aanleg van het terras van de woning en van het zwembad wordt een impact van -20cm verwacht.

De plannen voor de tuinaanleg zijn nog niet bekend. Er worden evenwel geen bomen gerooid binnen het plangebied.

De werken hebben betrekking op een oppervlakte van 3760m².

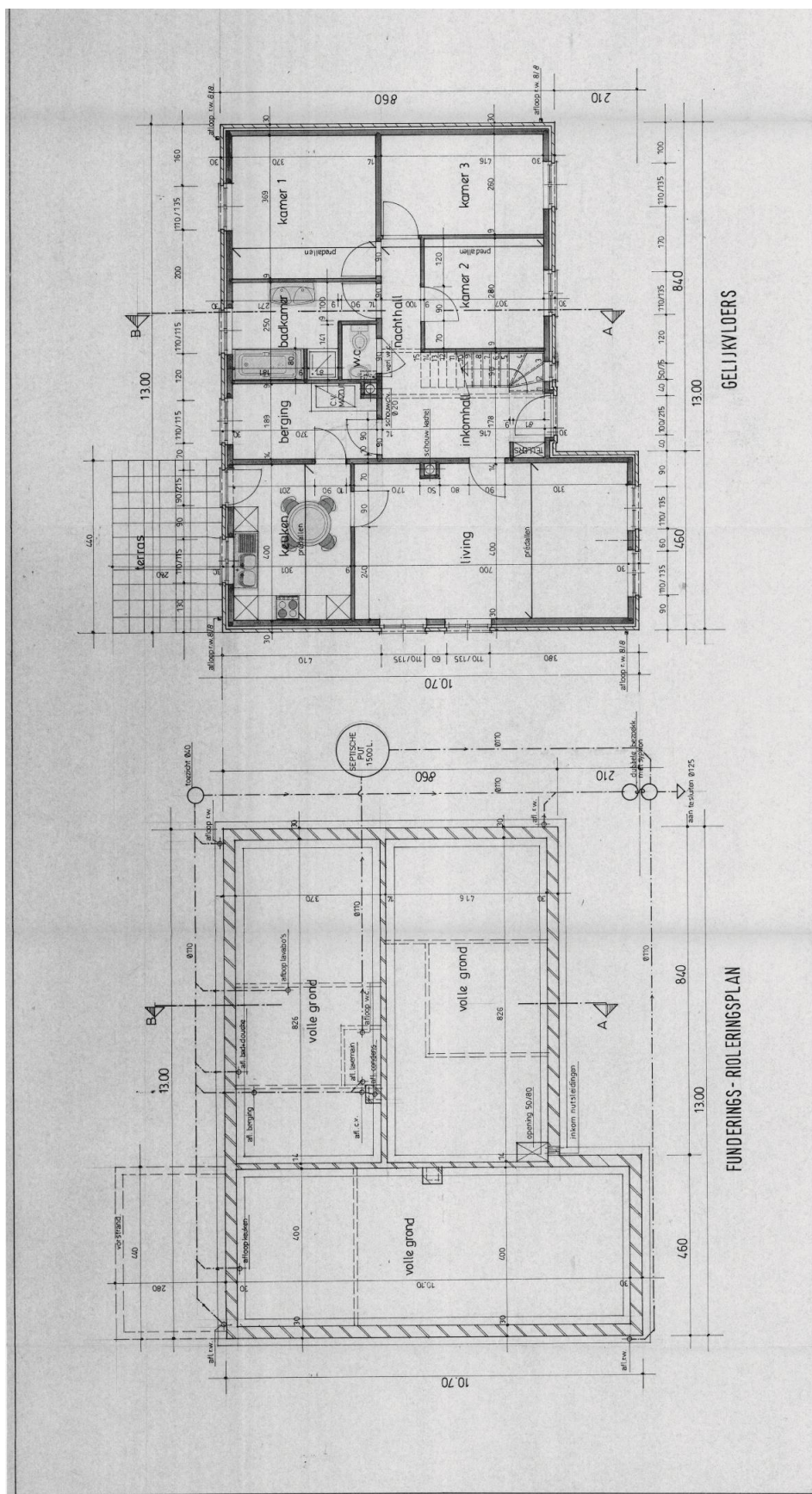
Figuur 5 Recente orthofoto met aanduiding van het plangebied. (Bron: geopunt)

Figuur 6 Zicht op het plangebied gezien vanaf de Vollickstraat. (bron: google maps)

Figuur 7 Zicht op het zuidelijke deel van het plangebied. (bron: google maps)

Figuur 9 Inplantingsplan nieuwe toestand. (bron: opdrachtgever)

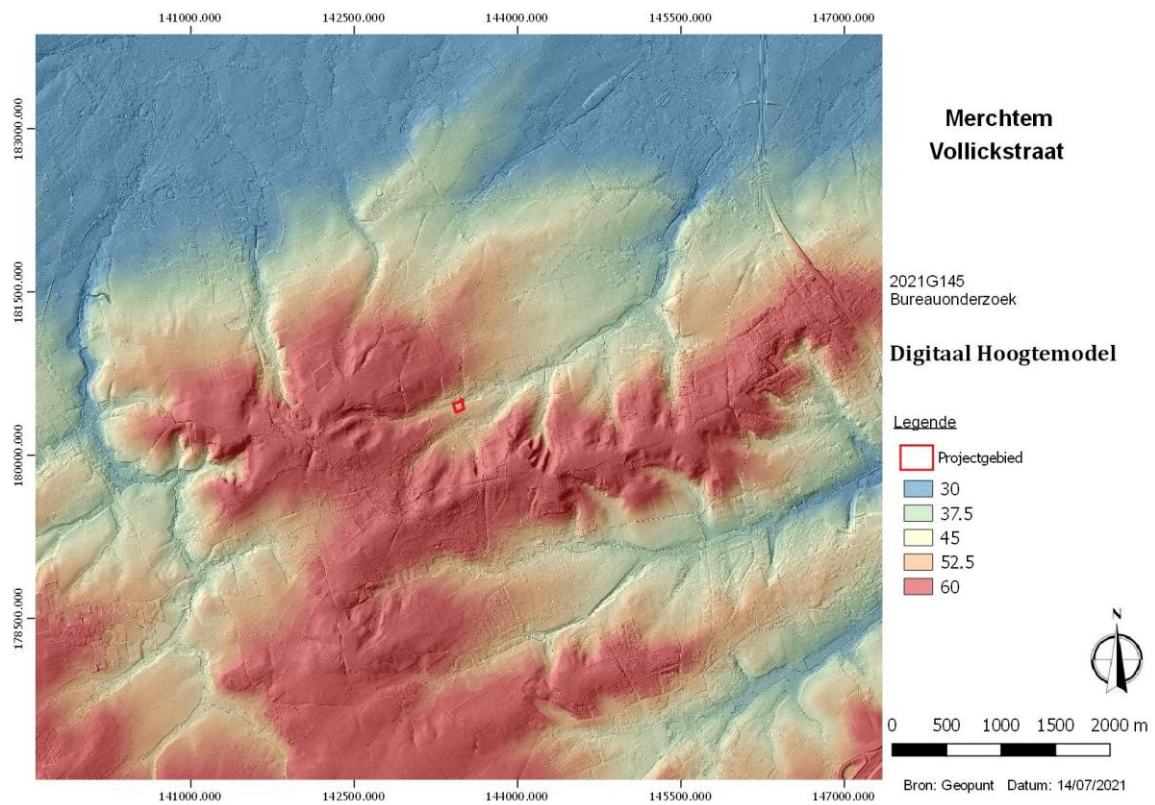
3. Assessmentrapport

3.1. Landschappelijk situering

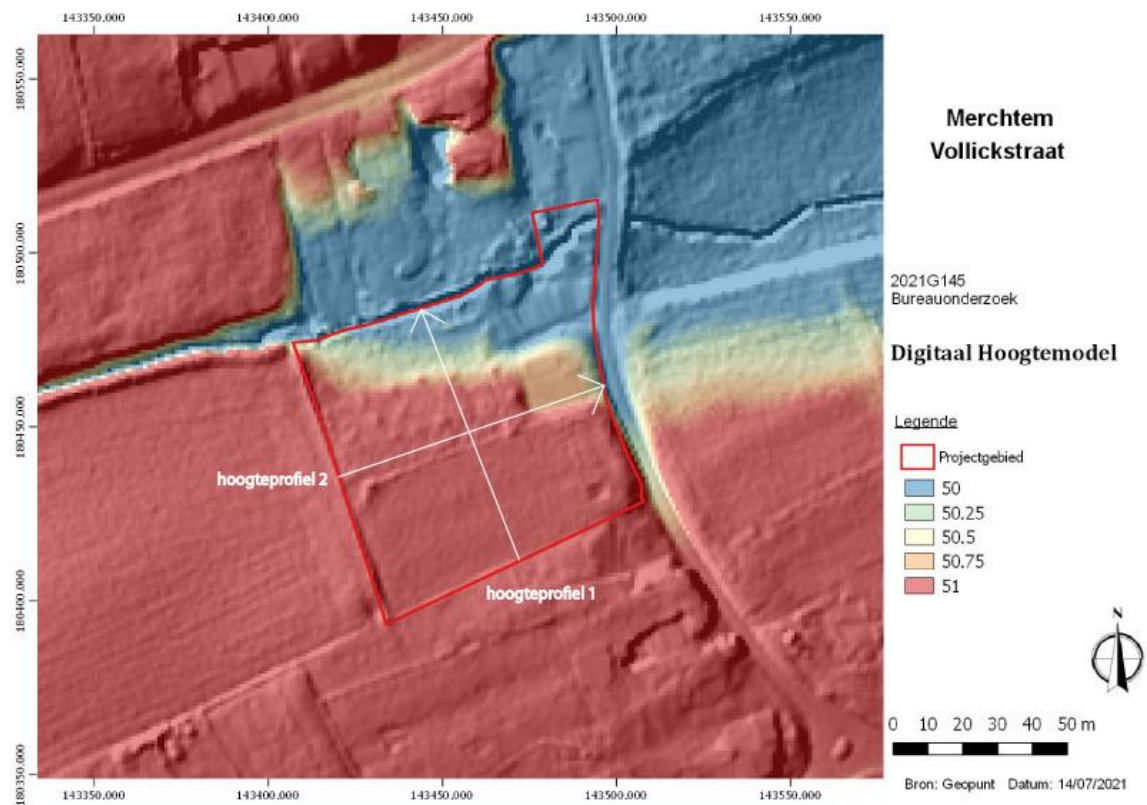
Het plangebied ligt in de leemstreek, ter hoogte van een dal. Ten noorden en ten zuidwesten bevinden zich hogere heuvels binnen het landschap. Het hoogste punt situeert zich in het zuiden, in het centrum van Brussegem waar het maaiveldniveau zich situeert rond 63 m +TAW. Geleidelijk aan daalt dit in noordoostelijke richting naar waarden onder de 50 m +TAW. De TAW van het plangebied daalt richting het noorden, van +52,8m TAW in het zuiden naar +49,7m TAW in het noorden. De oorzaak van deze daling in het noorden is de aanwezigheid van de Molenbeek op de noordelijke grens van het plangebied.

Op de potentiële bodemerosiekaart bevindt het plangebied zich in een zone waar geen info voorhanden is voor wat betreft het noordelijke deel. Het zuidelijke deel van het plangebied heeft een laag potentieel op erosie.

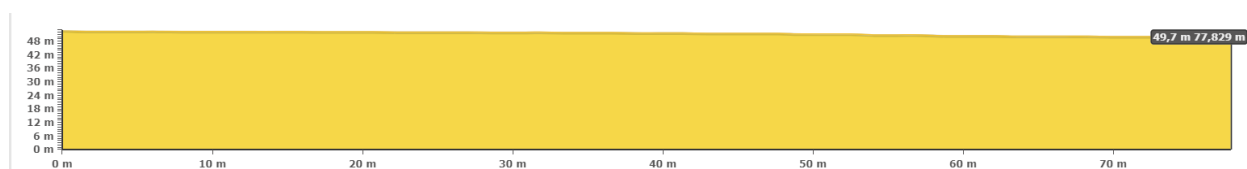
De geomorfologische kaart van de omgeving is niet voorhanden.

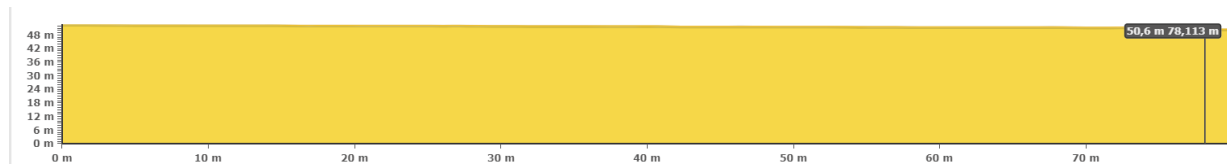
Figuur 11 Digitaal Hoogtemodel met aanduiding van het projectgebied. (Bron: geopunt)

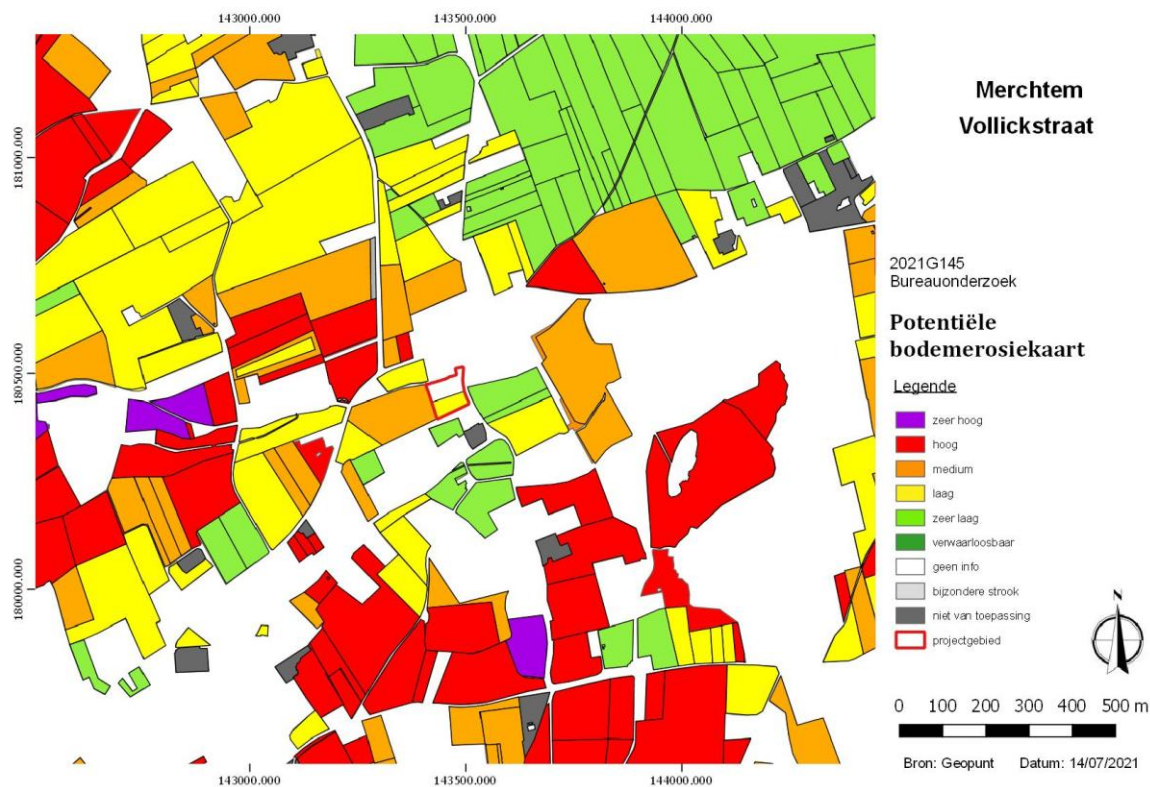
Figuur 12 Detail van het digitaal hoogtemodel met hoogteprofielen. (Bron: geopunt)

Figuur 13 Hoogteprofiel 1. (Bron: geopunt)

Figuur 14 Hoogteprofiel 2. (Bron: geopunt)

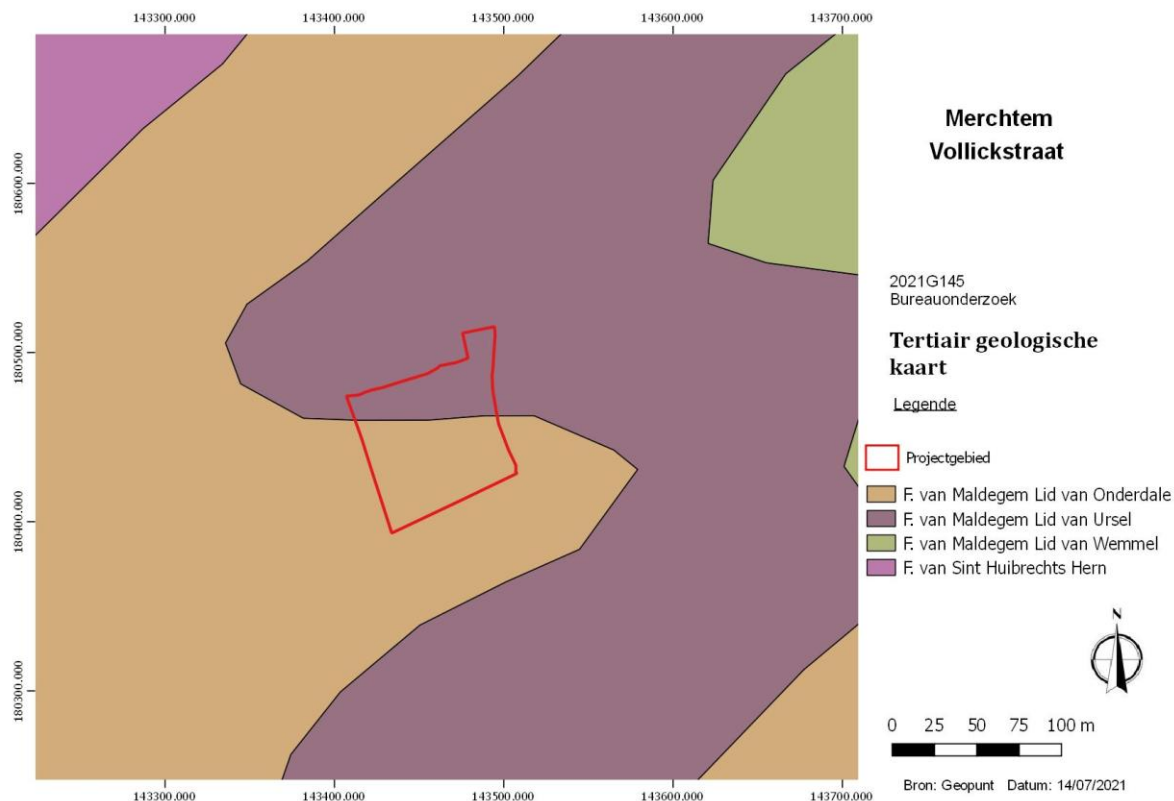
Figuur 15 Potentiële bodemerosiekaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: geopunt)

3.2. Geologische situering

Onderstaande geologische, geomorfologische en bodemkundige data informeren over de genese van het landschap in het plangebied, de bodemopbouw en de ligging en de stratigrafische positie van sedimenten waarin archeologische fenomenen kunnen voorkomen. Een aantal (prehistorische) vindplaatstypen kunnen bovendien uitgesproken gekoppeld worden aan specifiek aanwijsbare landschapsvormen. De aardkundige data laten ook toe om een verwachting te formuleren ten aanzien van de verschijningsvorm, d.i. de conserveringsgraad en gaafheid van het archeologische erfgoed.

3.2.1. TERTIAIR

Op de tertiair geologische kaart bevindt het plangebied zicht ter hoogte van de Formatie van Maldegem meer bepaald het Lid van Onderdale en het Lid van Ursel. Het Lid van Onderdale bestaat uit donkergrijs tot donkergroen fijn zand. Het Lid van Ursel bestaat uit grijsblauwe klei.

Figuur 16 Tertiair geologische kaart met aanduiding van het plangebied. (Bron: geopunt)

3.2.2. QUARTAIR

Het Tertiair (of liever het Neogeen) wordt gevolgd door de jongste periode in de aardgeschiedenis: het Quartair. Deze periode vangt dus 2.58 miljoen jaar geleden aan en is onderverdeeld in twee tijdvakken: het Pleistoceen en het Holoceen.

Het Pleistoceen (2.58Ma- 11.7ka) wordt gekenmerkt door grote schommelingen in het klimaat. De (vaak relatief lange) tijden waarin een koud klimaat bestond worden ijstijden (glacialen) genoemd. Tijden waarin het klimaat meer op dat van nu leek worden aangeduid met de term tussenijstijden (interglacialen) aangeduid. Deze grote klimaatschommelingen hadden grote gevolgen en de resultaten daarvan zijn vandaag de dag nog op veel plekken in het landschap te herkennen.

Het jongste tijdvak is (vooralsnog) het Holoceen (11.7ka – heden). Dit tijdvak is gekenmerkt door een redelijk warm klimaat en is daarom ook geclassificeerd als een interglaciaal. Met name in het laatste deel van dit tijdvak is de invloed van de mens op de aarde sterk toegenomen, wat voor de geologie grote gevolgen heeft.⁴

De sedimenten van Quartaire ouderdom worden op grote schaal aan het oppervlak aangetroffen en zijn weergegeven op de Quartairgeologische kaart volgens het principe van profieltypekartering. Daarbij worden lithologie, genese en (chrono-) stratigrafie aangehouden als de belangrijkste kenmerken waar gronden op worden ingedeeld. De dikte van de Quartaire afzettingen varieert sterk in Vlaanderen, van minder dan een meter tot circa 30 meter.⁵

De Quartairgeologische kaart karteert het projectgebied als zijnde Quartair Type 2a en 2. Quartairtype 2a bestaat uit Holocene en/of Tardiglaciale afzettingen bovenop de Pleistocene sequentie. Binnen het type 2 bevinden zich geen Holocene en/of Tardiglaciale afzettingen bovenop de Pleistocene sequentie.

⁴ <http://www.stratigraphy.org/index.php/ics-chart-timescale> ICS, 2017

⁵ <https://www.dov.vlaanderen.be/page/quartairgeologische-kaart-150000> DOV, 2019

2

ELPw en/of HQ

ELPw Eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen; zand tot zandleem in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen; silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen.

HQ Hellingsafzettingen van het Quartair.

Figuur 19 Uitleg quartair type 2. (bron: geopunt)

Net ten zuiden van ons plangebied werd een boring 1440-B-ZPP-67800⁶ uitgevoerd tot op een diepte van -23m. Er werden vooral zandige lagen opgeboord, soms met keien, soms met dunne leemlaagjes. Ter hoogte van boring 1440-B-BWW-67626 werd in de bovenste 6m leem opgeboord.

⁶ [DOV Boorrapport \(vlaanderen.be\)](http://DOV.Boorrapport(vlaanderen.be))

DOV Boorrapport

Boring

Proefnummer: 1440-B-ZPP-67800
 X (mLambert): 143505.1 (XY_gedigitaliseerd op orthofoto)
 Y (mLambert): 180255.2 (XY_gedigitaliseerd op orthofoto)
 Z (mTAW): 50.22 (Z_DHM_v2)
 Gemeente:
 Uitvoerder: PUTBORINGEN VERHEYDEN

Aanvangsdatum: 16/05/2019
 Uitvoeringsmethode: zuigboring
 Diepte (m): 0.00 - 23.00
 Water op (m):

Lithologische beschrijving

Auteur(s): Verheyden, Johan (PUTBORINGEN VERHEYDEN)
 Kwaliteit:
 Score: goed

Betrouwbaarheid: onbekend
 Boormethode score: Laag

Van(m)	Tot(m)	M	Beschrijving
0.00	6.00		fijn bruin zand met dunne lagen leem
6.00	8.00		bruin zand
8.00	10.00		bruin zand met keien
10.00	13.00		bruin zand
13.00	15.00		bruin zand met dunne lagen leem
15.00	18.00		bruin zand
18.00	19.00		bruin zand met zachte steenlagen
19.00	22.00		bruin zand met steenlagen
22.00	23.00		bruin zand met dunne lagen zandige klei

Figuur 20 Boring 1440-B-ZPP-67800. (bron: [DOV Boorrapport \(vlaanderen.be\)](https://www.vlaanderen.be/dov-boorrapport))

DOV Boorrapport

Boring

Proefnummer: **1440-B-BWW-67626**
 X (mLambert): 143507.8 (XY_gedigitaliseerd op orthofoto)
 Y (mLambert): 180251.0 (XY_gedigitaliseerd op orthofoto)
 Z (mTAW): 50.49 (Z_DHM_v2)
 Gemeente:
 Uitvoerder: PUTBORINGEN VERHEYDEN

Aanvangsdatum: 15/11/2018
 Uitvoeringsmethode: spoelboring
 Diepte (m): 0.00 - 82.00
 Water op (m):

Lithologische beschrijving

Auteur(s): Verheyden, Johan (PUTBORINGEN VERHEYDEN)
 Kwaliteit:
 Score: slecht

Betrouwbaarheid: onbekend
 Boormethode score: Laag

Van(m)	Tot(m)	M	Beschrijving
0.00	6.00		bruin zandige leem
6.00	17.00		bruin zand
17.00	29.00		bruin zand zachte steenlagen
29.00	32.00		klei
32.00	35.00		grijs zand dunne lagen zandige klei
35.00	39.00		klei
39.00	46.00		grijs zand dunne lagen zandige klei en steenlagen
46.00	51.00		zandige klei
51.00	58.00		klei
58.00	63.00		grijs zand
63.00	70.00		klei
70.00	84.00		grijs zand dunne lagen zandige klei

Figuur 21 Boring 1440-B-BWW-67626. (bron: [DOV Boorrapport \(vlaanderen.be\)](https://www.vlaanderen.be/dov-boorrapport))

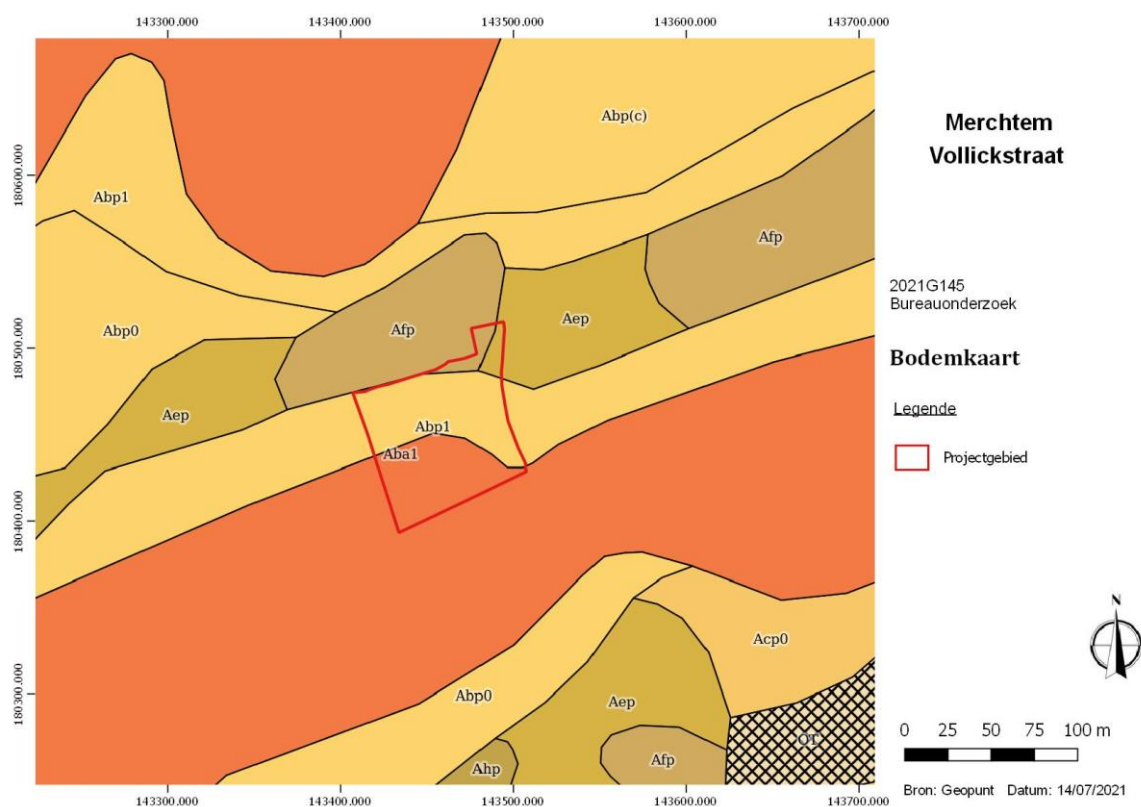
3.3. Bodemkundige situering

Het uiterste noordelijke deel van het plangebied staat gekarteerd als **Afp**. Dit is een zeer natte leembodem zonder profiel. De gronden van deze serie hebben gedurende het ganse jaar een ondiepe grondwatertafel. Een volledig gereduceerde horizont komt doorgaans voor op minder dan 80 cm diepte. Duidelijke roestvlekken worden reeds in de bovengrond aangetroffen. De Afp gronden vormen de overheersende bodems in de kern der beekvalleien. De Afp gronden hebben een slechte drainering omdat de waterafvoer onvoldoende is en de grondwatertafel doorgaans zeer ondiep voorkomt. De Afp gronden zijn aldus weinig productief. Ze dragen slechts matig goed grasland. Ze kunnen veel verbeterd worden door buizendrainage en beter onderhoud van de grachten.

In de noordoostelijke hoek komt een **Aep** code voor. Dit is een natte leembodem zonder profiel. De gronden van deze serie zijn opgebouwd uit lemig materiaal (licht tot zwaar leem) en worden beïnvloed door een permanente grondwatertafel. Op minder dan 125 cm diepte komt in de gronden van de serie Aep een volledig gereduceerde horizont (horizont G) voor, meestal licht olifgrijs of grijs. Duidelijke roestvlekken beginnen op minder dan 50 cm. De bovengrond vertoont nog een bruinachtige grondkleur. Ze zijn ongeschikt voor gebruik als bouwland wegens hun tamelijk slechte drainering, maar dragen goed weiland.

Het centrale gedeelte van het plangebied staat gekarteerd als **Abp1**. Dit is een droge leembodem zonder profiel. De Abp bodems komen voor in colluviale droge leemdepressies. Deze gronden bestaan uit leemmateriaal geërodeerd van de hoger liggende plateaugronden. De landbouwwaarde van de Abp gronden ligt één klasse lager dan die van de Aba gronden wegens het meestal geringe waterbergingsvermogen. Deze colluviale leemgronden zijn zeer geschikt voor graangewassen.

Het zuidelijke gedeelte van het plangebied staat gekarteerd als **Aba1**. Dit is een droge leembodem met textuur B-horizont. De serie Aba ontwikkeld in het Pleistocene loessdek vertoont onder de A horizont een aan klei en sesquioxiden aangerijkte textuur B horizont. De bouwvoor is een donkerbruin, homogeen humushoudend leem; bij Abao rust de Ap op een geelbruine overgangshorizont. De Bt is bruin zwaar leem (gemiddelde 20% klei) met meestal goed ontwikkelde polyedrische structuur en kleihuidjes (coatings). Naar onder toe neemt het kleigehalte sterk af en verdwijnt de structuur geleidelijk terwijl de kleur geelbruin wordt. Bij Aba(b) profielen met gevlekte textuur B vertoont deze horizont grijze strepen of gebleekte vlekken. Bij de substraatseries begint een steenachtig zand, klei- of klei-zandsubstraat op geringe of matige diepte. De bodems vertonen geen watergebrek en geen wateroverlast dank zij de gunstige drainage en het hoog waterbergend vermogen. Substraatseries zijn evenwel gevoeliger voor droogte, te meer daar ze dikwijls op hellingen met snelle oppervlakkige ontwatering liggen. De Aba gronden zijn zeer geschikt voor veeleisende teelten (tarwe, gerst, luzerne, suikerbieten); ze komen in aanmerking voor fruitteelt (appel, peer, kers). Op sterk hellende terreinen dienen voorzorgsmaatregelen tegen de erosie genomen te worden.

Figuur 22 Bodemkaart met projectie van het plangebied. (Bron: geopunt)

3.4. Historische schets⁷

Brussegem, ofwel “Bru(d)singaheim”, verwijst naar een ingaheim uit de vierde eeuw. De oorsprong van de plaats vormt dus vermoedelijk een Germaans hof. De schrijfwijze van de naam van het gehucht wijzigde doorheen de eeuwen en varieerde van Bruceghem, Brusenghem, Brusegem of Bruyseghem, tot later Brusseghem en uiteindelijk Brussegem. Op bestuursniveau was Brussegem lange tijd afhankelijk van de Heren van Grimbergen, die een groot aantal leenmannen hadden met een eigen laathof. Ook bestond er al voor 1265 een schepensbank met zetel in Brussegem, die was opgericht door de Heren van Grimbergen. Brussegem, Oppem en Ossel, die onder het Franse bewind in de jaren 1790 waren erkend als afzonderlijke gemeentes, werden op 11 april 1810 samengevoegd tot één gemeente, Brussegem. Daarnaast maakten de parochies Amelgem, Bollebeek en Mollem gedeeltelijk deel ervan uit. In 1816 telde Brussegem 1456 inwoners; ruim anderhalve eeuw later, op het moment van de gemeentelijke fusie in 1977, waren dat er 2963. Brussegem ging dan samen met het gehucht Ossel en delen van Mollem en Bollebeek over naar Merchtem. De kernen van Mollem en Bollebeek horen sindsdien bij Asse, Oppem en Amelgem bij Meise. Anno 2019 telt Brussegem 2642 inwoners.

3.5. Kaartmateriaal

Een eerste kaart die voorhanden is, is de Frickx-kaart uit 1744. Op deze kaart van Frickx is duidelijk te zien dat enkel stadskernen, wegen en belangrijke bouwwerken zoals kerken, kastelen, etc. werden weergegeven. Het ontbreken van bebouwing op deze kaart betekent dus niet per definitie dat er geen gebouwen stonden. Burgerlijke architectuur kreeg op deze kaarten 24 immers zeer weinig aandacht. Het georefereren van dergelijke kaarten is, doordat zij niet schaalvast zijn, vrijwel onmogelijk.

Op de Villaret-kaart (1742-1745) staat het oostelijke deel van het plangebied gekarteerd ter hoogte van een weg, de voorloper van de Vollickstraat. Op het noordelijke en zuidelijke deel staat telkens een oost-west georiënteerd langgerekt gebouw.

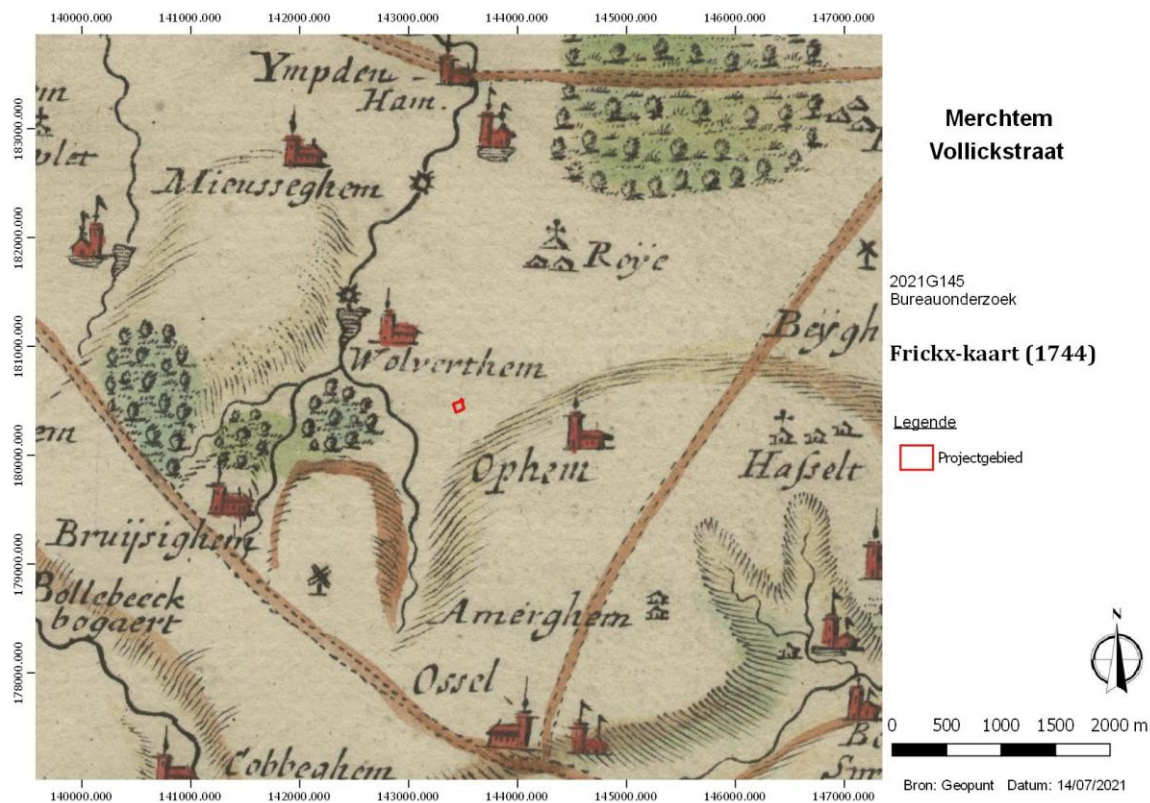
De kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik werd opgesteld tussen 1771 en 1777 door de graaf de Ferraris. Het is een interessant document, omdat alle gebouwen ingemeten werden en ook de omgeving werd vrij waarheidsgetrouw opgetekend (rivieren, grachten, poelen, bossen, hagen, etc.). Er dient wel de kanttekening gemaakt te worden dat deze kaart vooral vanuit een militair standpunt opgetekend werd. De gebieden die in dat kader minder interessant waren, werden minder nauwkeurig ingemeten. De dorpskern van Brussegem wordt al op de Ferrariskaart bepaald door een noord-zuidas, de huidige Brussegemkerkstraat, waarlangs zich ten noorden het Torenhof bevindt en centraal de kern met pastorie en parochiekerk. Deze straat loopt ten zuiden van de kern samen met een van zuidwest naar noordoost lopende as, de huidige Vollickstraat. Nog ten zuiden daarvan wordt Brussegem doorkruist door een oost-westas, die in oorsprong een Romeinse heirbaan is. De oostzijde vormt een verbinding met Oppem en Meise (huidige Romeinsebaan), en liep langs de molen van Brussegem tot het centrum. Aan de westzijde vouwt de as zich rondom de dorpskern (huidige Dorpsstraat) en staat ze verder ten westen in verbinding met Asse (huidige Steenweg op Asse). De bebouwing concentreerde zich op de Ferrariskaart hoofdzakelijk rond de kruisingen van deze assen. Het plangebied ligt ten westen van de Vollickstraat en staat gekarteerd als akkerland met aan de noordzijde een hoeve (deels buiten het plangebied).

De kadastrale kaarten die tot de Atlas der Buurtwegen werden opgemaakt tussen 1843 en 1845 naar aanleiding van de uitvoering van een wet uit 1841. De bedoeling was een inventaris te maken van alle kleine wegen met openbaar karakter. Op deze kaart wordt een langgerekt gebouw weergegeven (cfr. Ferrariskaart?).

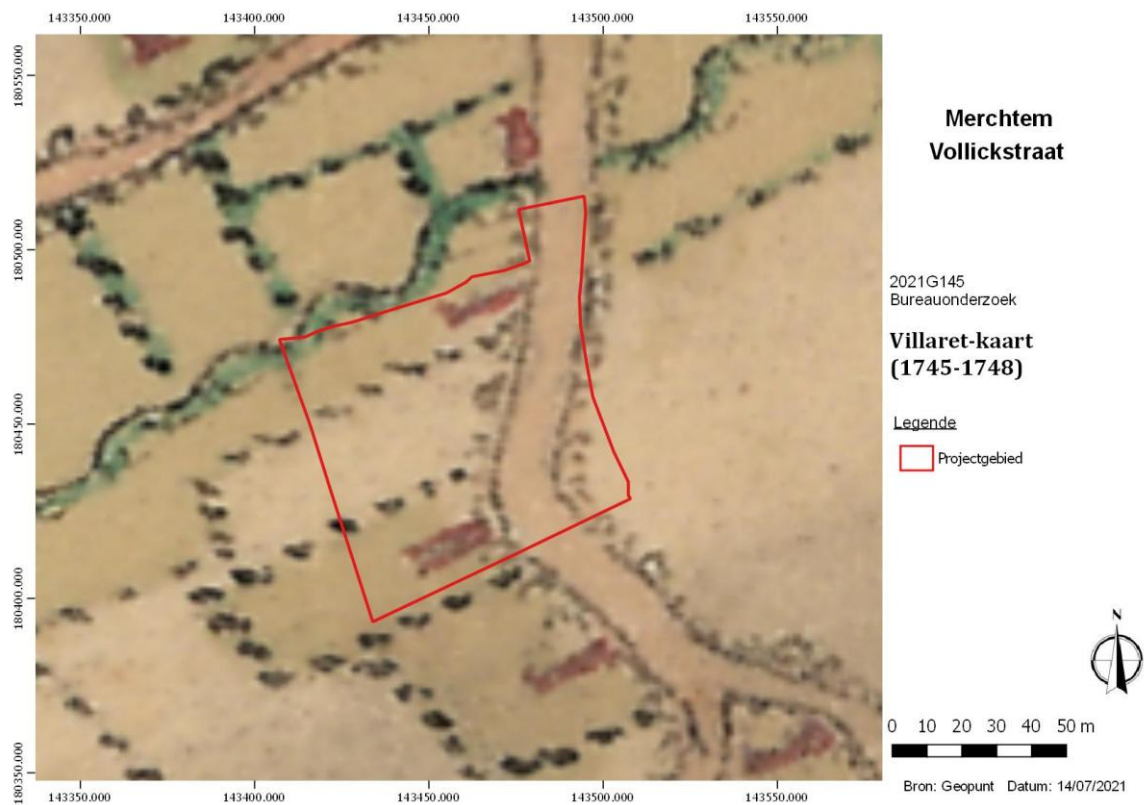
Philippe Vandermaelen (1795-1869) is de stichter van het “Établissement géographique de Bruxelles”. Hij publiceerde de eerste uitgave van een topografische kaart van België op metrische schaal. Voordien waren schalen grafisch, of werden ze uitgedrukt in plaatselijke maten (el, vadem, mijl, ...). Hij werkte samen met Paul Gérard, die na het vertrek van de Hollanders in 1830, in het bezit gebleven was van de punten van tweede en derde orde van de triangulatie van Erzey. Hij maakte verschillende kaarten van België op basis van dit geodetische net en volgens de gewijzigde projectie van Flamsteed. Op deze kaart wordt eveneens bebouwing weergegeven. De Popp-kaart toont is vrij gelijkaardig aan de Atlas der Buurtwegen.

De orthofoto uit 1971 is weinig gedetailleerd. In de noordoostelijke hoek staat een langgerekt gebouw afgebeeld (hetzelfde gebouw als op de Atlas der Buurtwegen?). Ook op de orthofoto van 1979-1990 staat dit gebouw afgebeeld. De rest van het plangebied komt ongeveer overeen met de huidige situatie, zijnde enkele bomen in het noorden en weiland in het zuiden. Op het einde van de 20ste eeuw wordt de huidige woning gebouwd. Het langgerekte gebouw in het noorden wordt afgebroken in 2019.

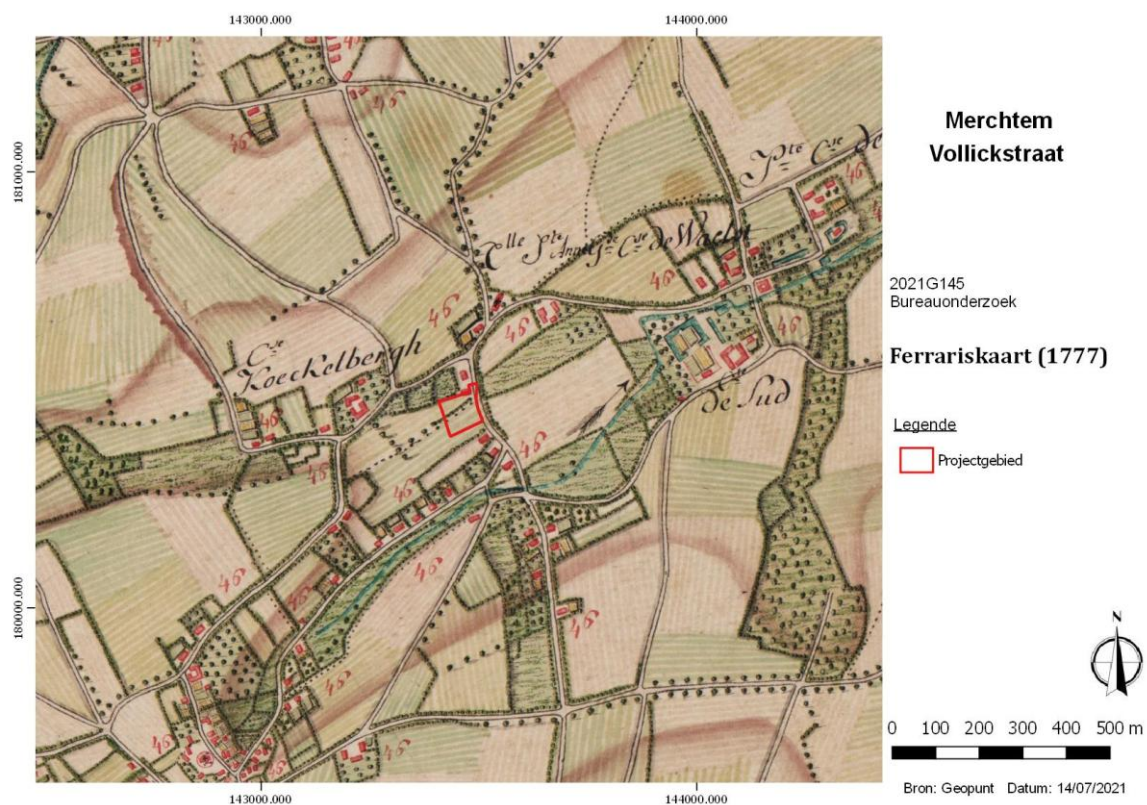
⁷ [Brussegem | Inventaris Onroerend Erfgoed](#) (geraadpleegd op 10/08/2021)

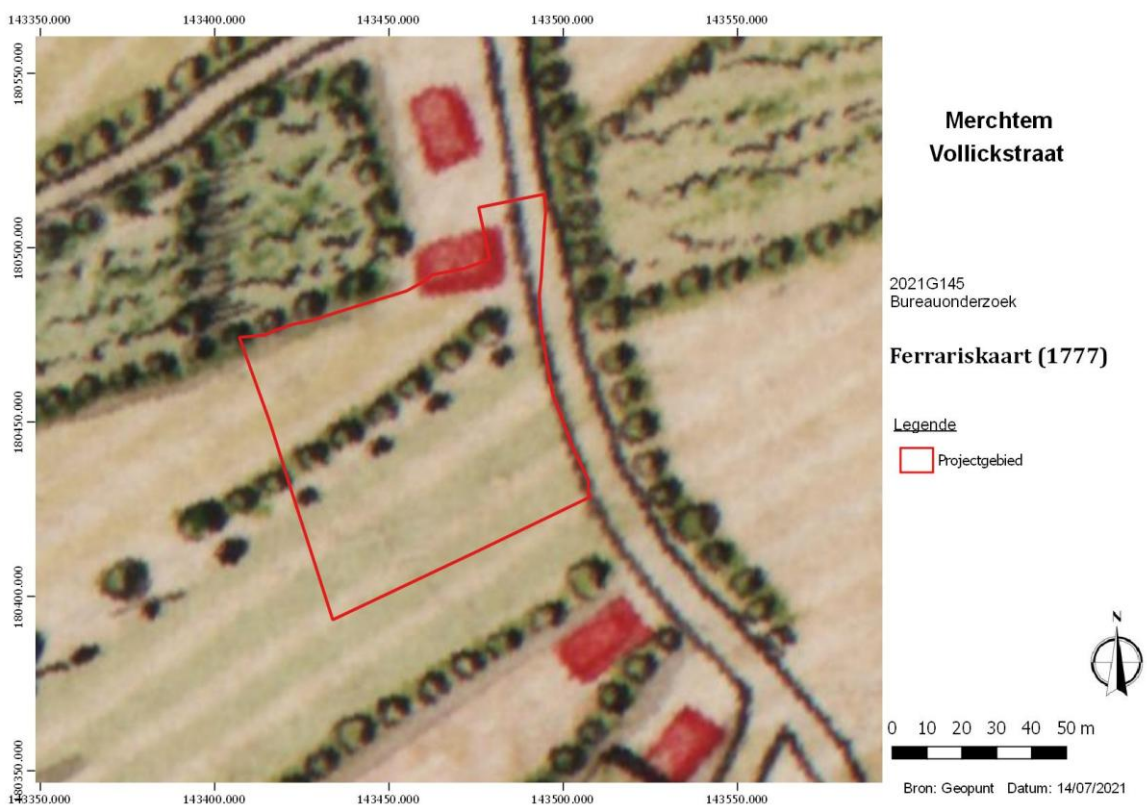
Figuur 23 Frickx-kaart met de locatie van het plangebied (bron: geopunt)

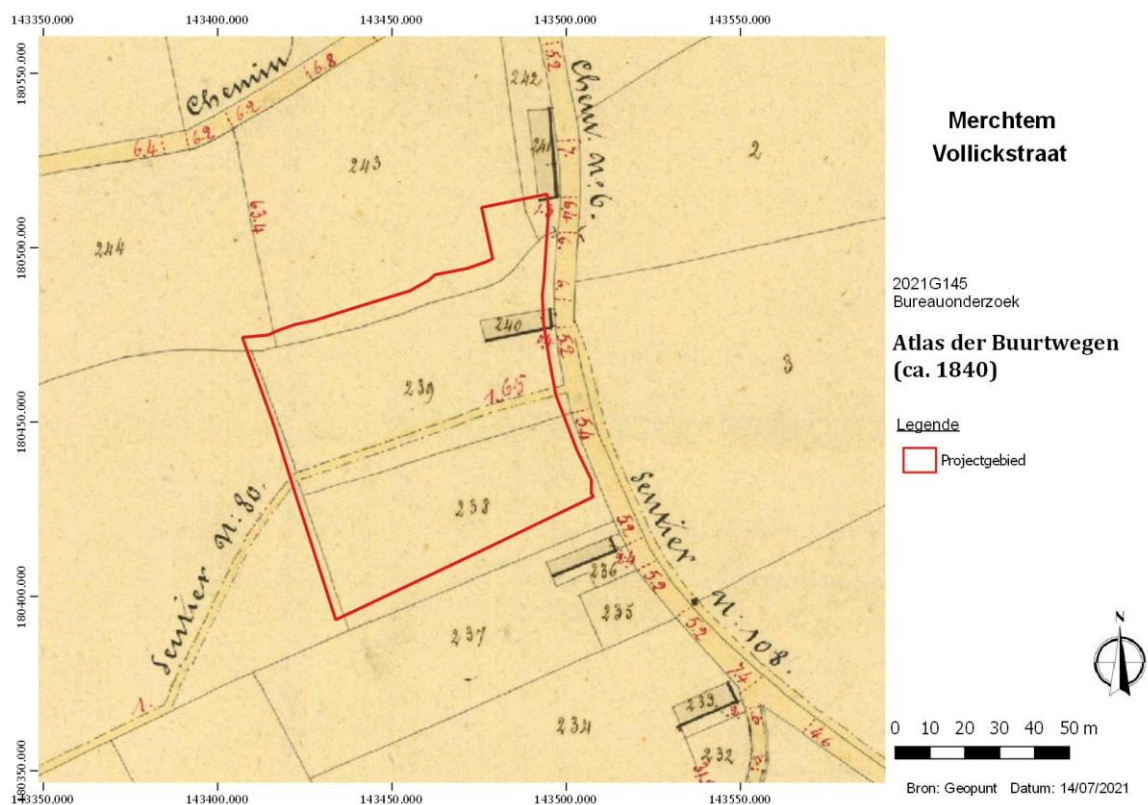
Figuur 24 Villaret-kaart (1745-1748) met aanduiding van het plangebied. (bron: geopunt)

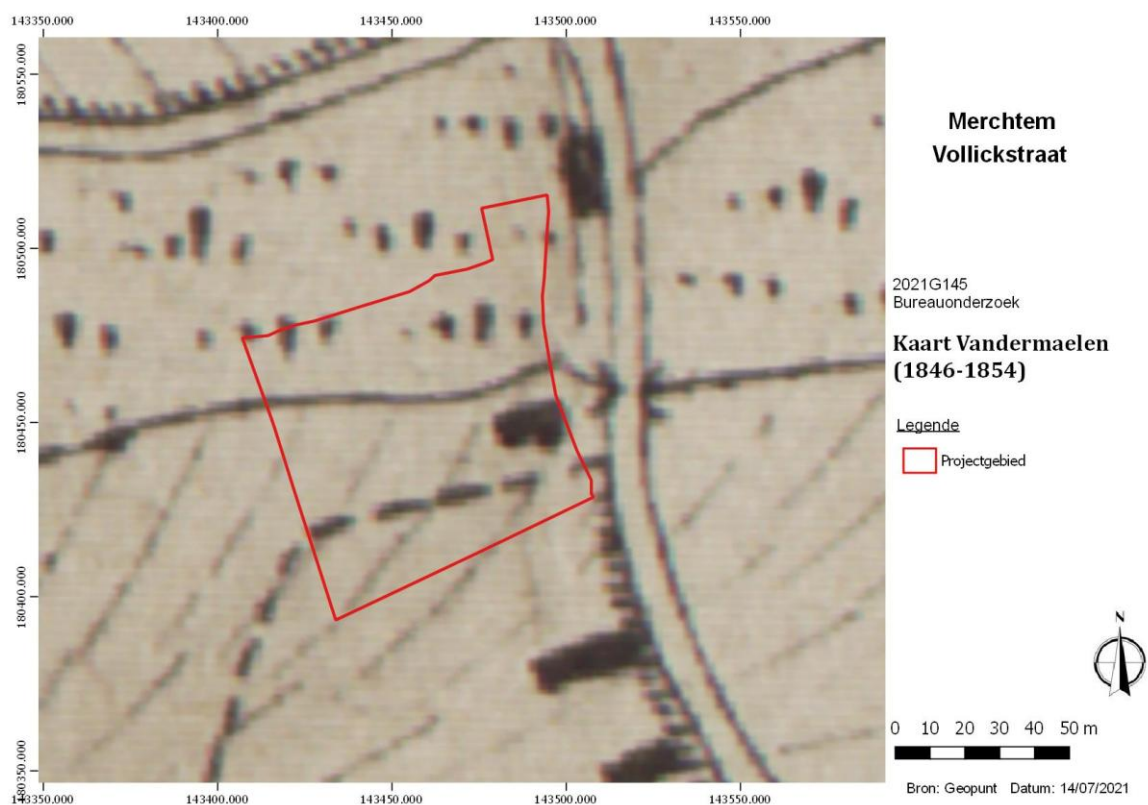
Figuur 25 Ferrariskaart (1777) met aanduiding van het projectgebied. (Bron: geopunt)

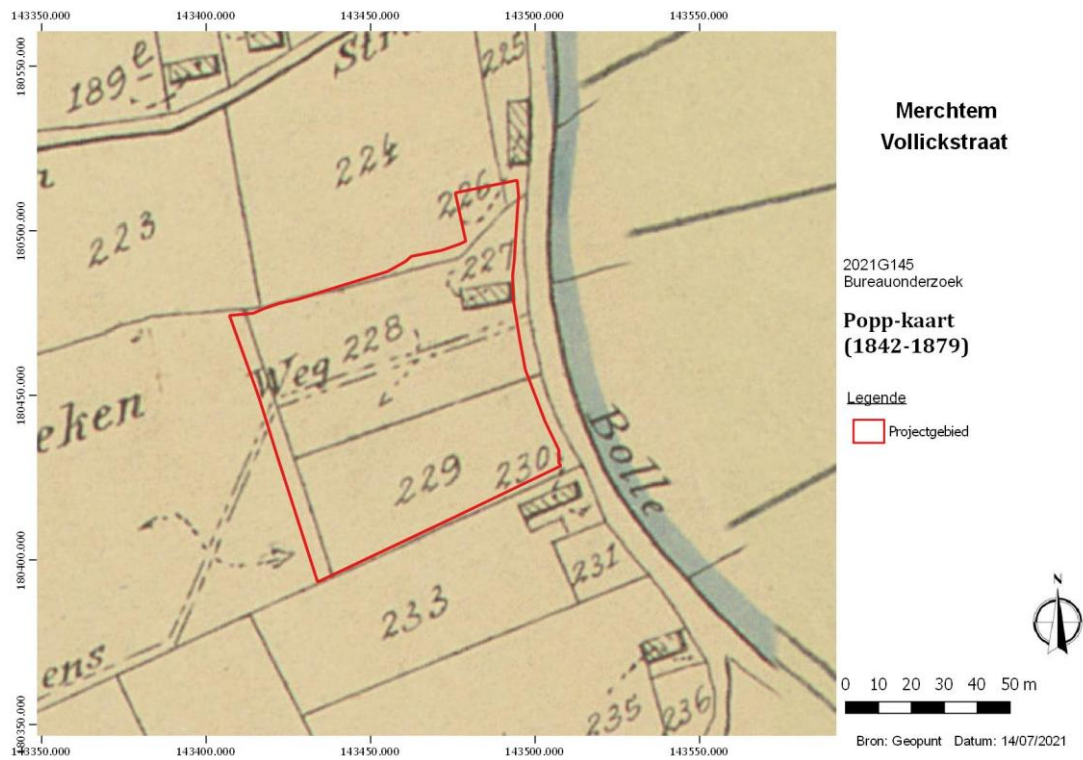
Figuur 26 Detail van de Ferrariskaart (1777) met projectie van het plangebied. Correctie in het geel. (bron: geopunt)

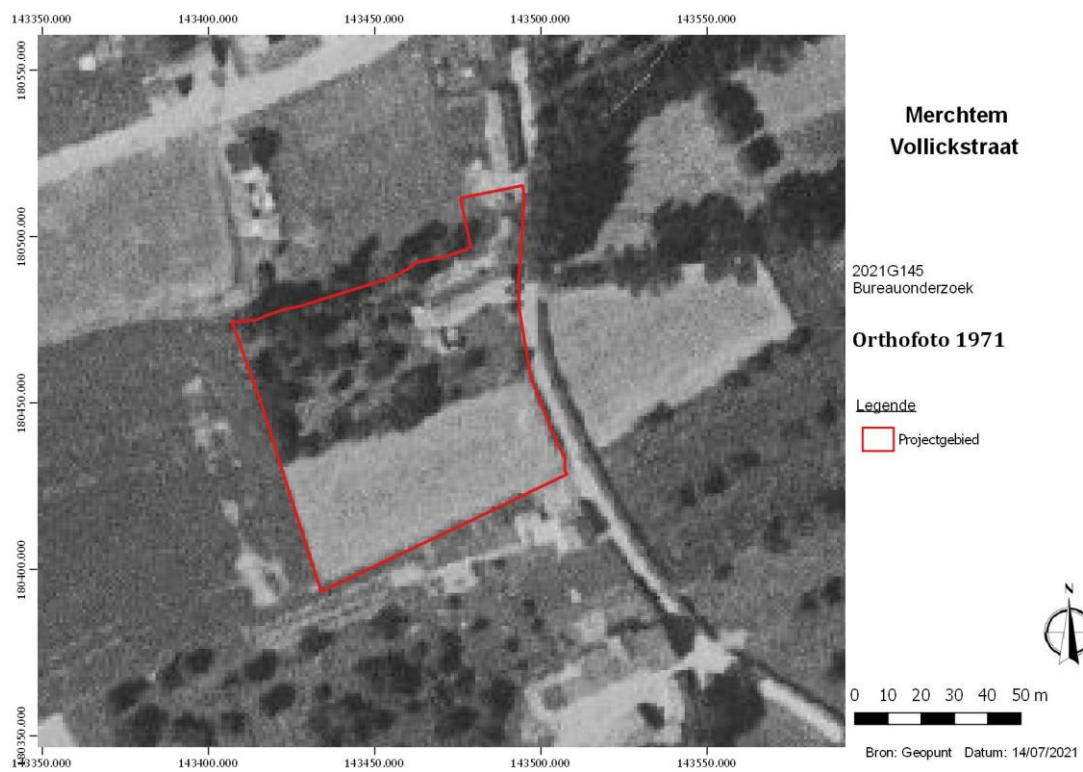
Figuur 27 Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) met projectie van het plangebied. (bron: geopunt)

Figuur 28 Kaart Vandermaelen (1846-1854) met aanduiding van het projectgebied. (Bron: geopunt)

Figuur 29 Popp-kaart (1842-1879) met projectie van het plangebied. (bron: geopunt)

Figuur 30 Orthofoto uit 1971. (Bron: geopunt)

Figuur 31 Orthofoto uit 1979-1990. (Bron: geopunt)

3.6. Archeologische voorkennis

De belangrijkste bron voor de archeologische gegevens werd bekomen via de CAI. In onderstaande lijst worden de relevante CAI-items opgesomd. Voor de interpretatie en met het oog op het formuleren van een goede archeologische verwachting van het plangebied wordt een onderscheid gemaakt tussen archeologische prospecties en opgravingen enerzijds en archeologische en historische indicatoren anderzijds. In een deel drie worden recente archeologische nota's rondom het plangebied besproken.

3.6.1. ARCHEOLOGISCHE PROSPECTIES EN OPGRAVINGEN/VONDSTMELDINGEN

- Cai 3533⁸: ten noorden van ons plangebied werd een kleinschalig archeologisch onderzoek uitgevoerd ter hoogte van de beschermde Sint-Annakapel. Ondanks de geringe diepte van het vlak kon een rechthoekig gebouwtje worden blootgelegd opgebouwd uit zandsteenfundering, afkomstig van de eerste stenen kapel uit de eerste helft van de 17de eeuw. Er werden geen sporen teruggevonden van de eerste houten kapel. De huidige kapel dateert uit 1700.

3.6.2. ARCHEOLOGISCHE EN HISTORISCHE INDICATOREN

Luchtfotografie:

- Cai 2188: kuilen ten noorden van de romeinse baan.
- Cai 2185: enclosure, vierkante structuur.
- Cai 2174: gebogen gracht binnen circulaire structuur.
- Cai 2165: grote circulaire structuur: diameter is 45 m, gracht is 1,6 m breed en 0,8 tot 1,12 m diep.
- Cai 2186: net gespecificeerde sporen.
- Cai 2183: kuilen

Site met walgracht:

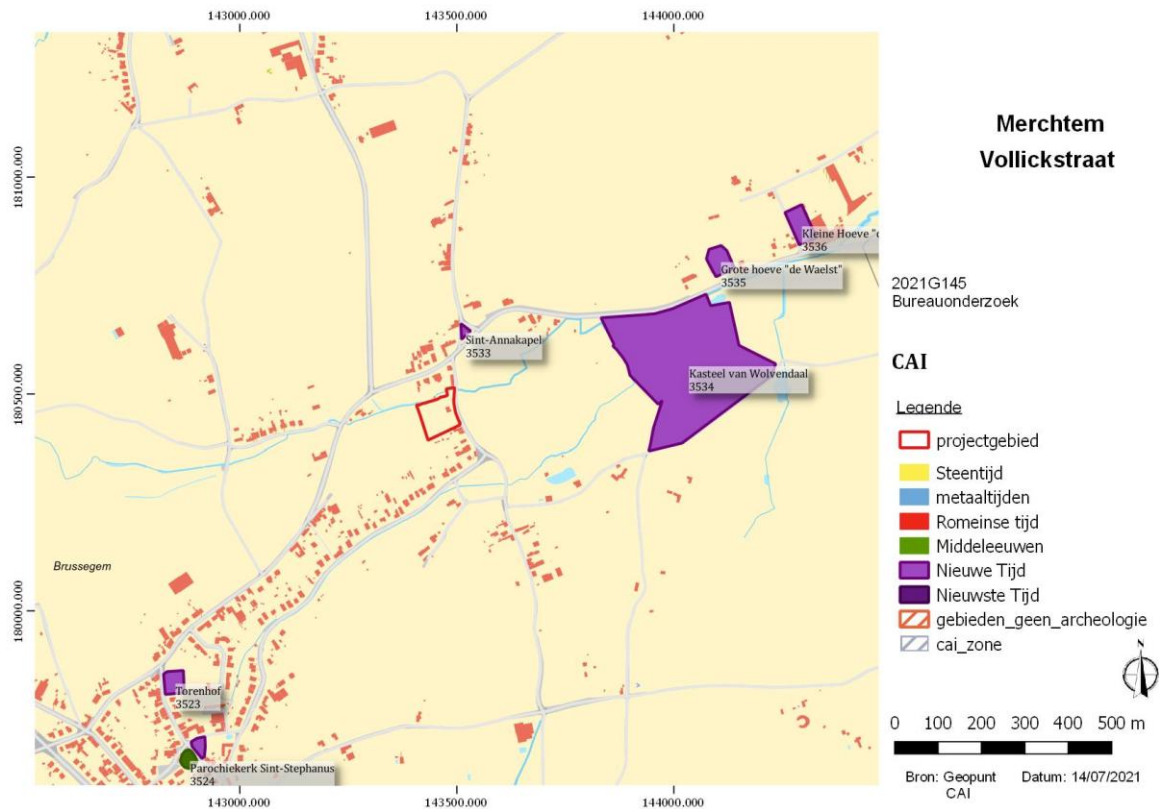
- Cai 150505: het betreft een vierkante tot rechthoekige structuur. Tijdens de prospectie konden de restanten van de genivelleerde grachten onder het kreupelhout duidelijk herkend worden

Bouwhistorisch erfgoed:

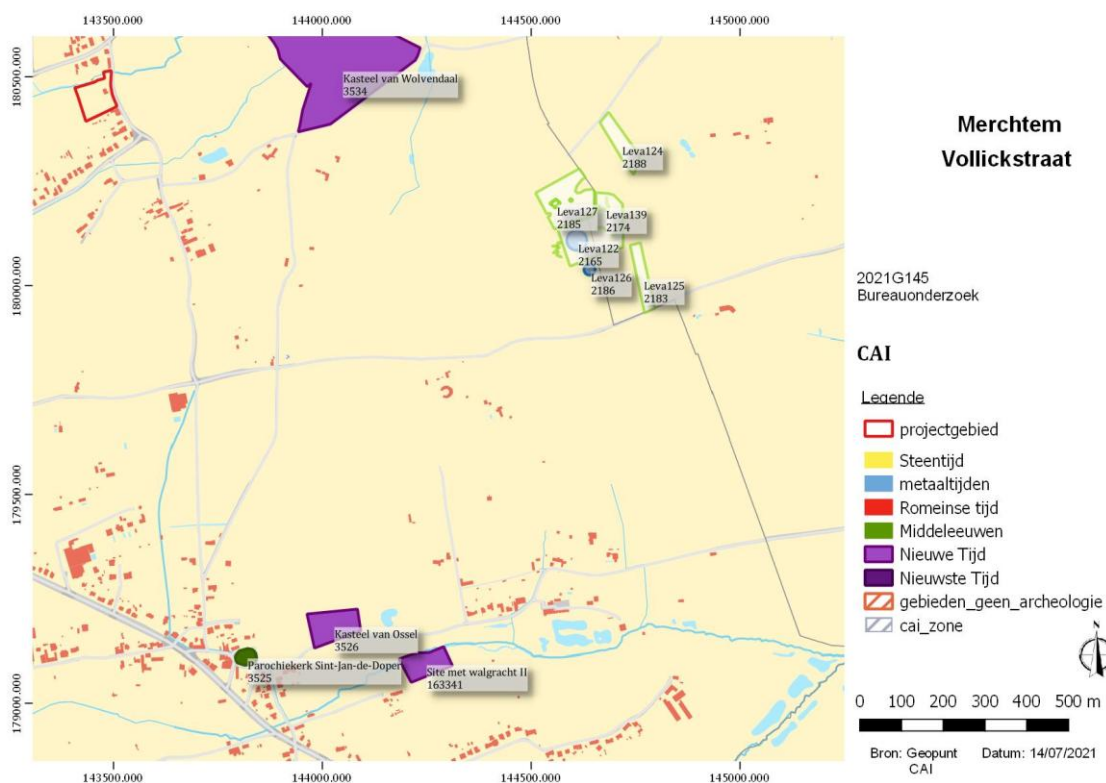
- Cai 3534: op deze locatie bevindt zich het kasteel van Wolvendaal uit de 18de eeuw.
- Cai 3535: hoeve 'de Waelst!' uit de 18de eeuw.
- Cai 3523⁹: Torenhof: ruime gesloten hoeve, eertijds afhankelijk van de abdij van Grimbergen; in de 15de eeuw genoemd "hof ten Alboome" en eigendom der Lonys die het in 1484 verkochten; tijdens de 16de eeuw zogenaamd "hof ten Abeele" en zetel van een laathof dat toebehoorde aan de Van der Noot's.
- Cai 3524: Parochiekerk Sint-Stefanus.

⁸ Pauwels, D. 2011.

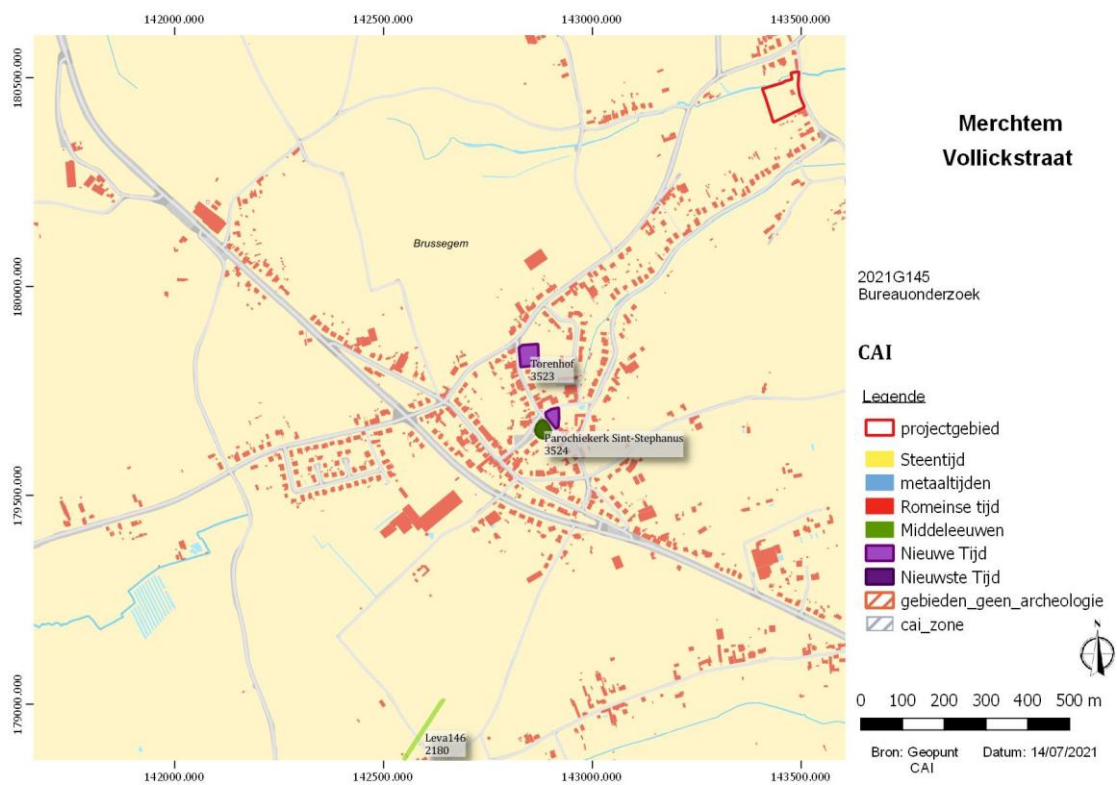
⁹ Dopere F. en Ubreghts W. 1991,, p. 137.

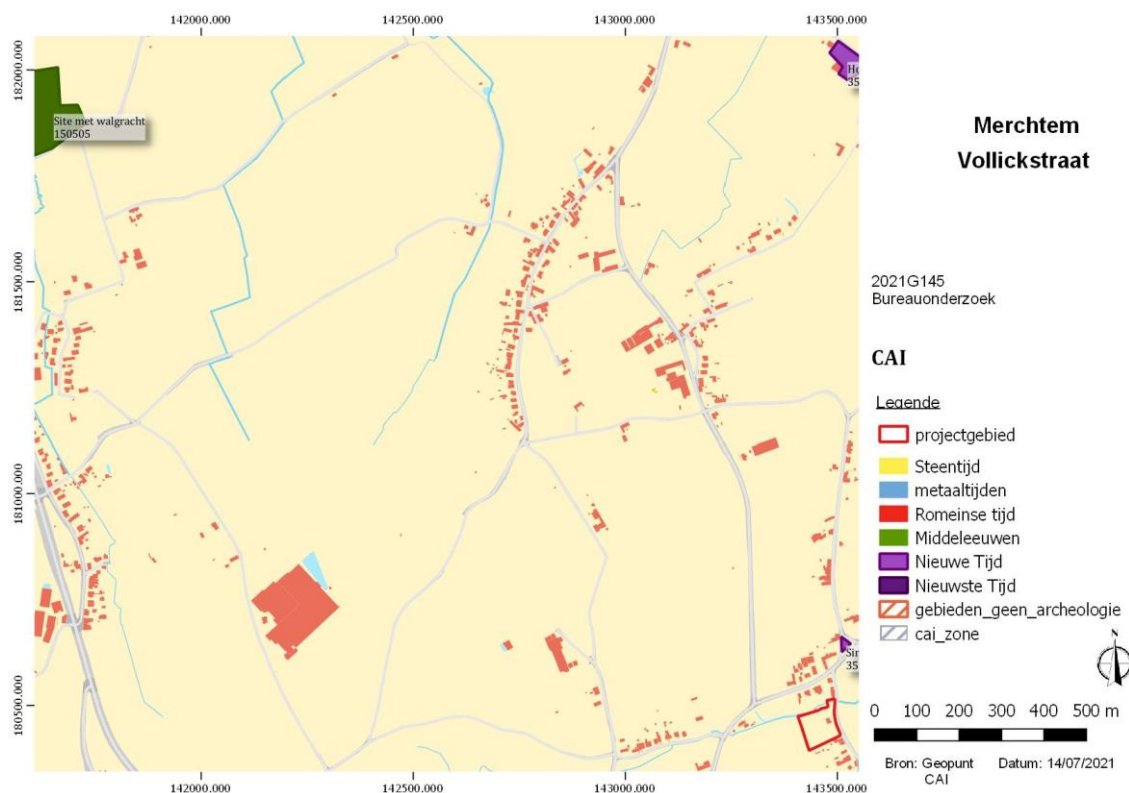
Figuur 32 Centraal Archeologische Inventaris (Cai). (bron: geopunt)

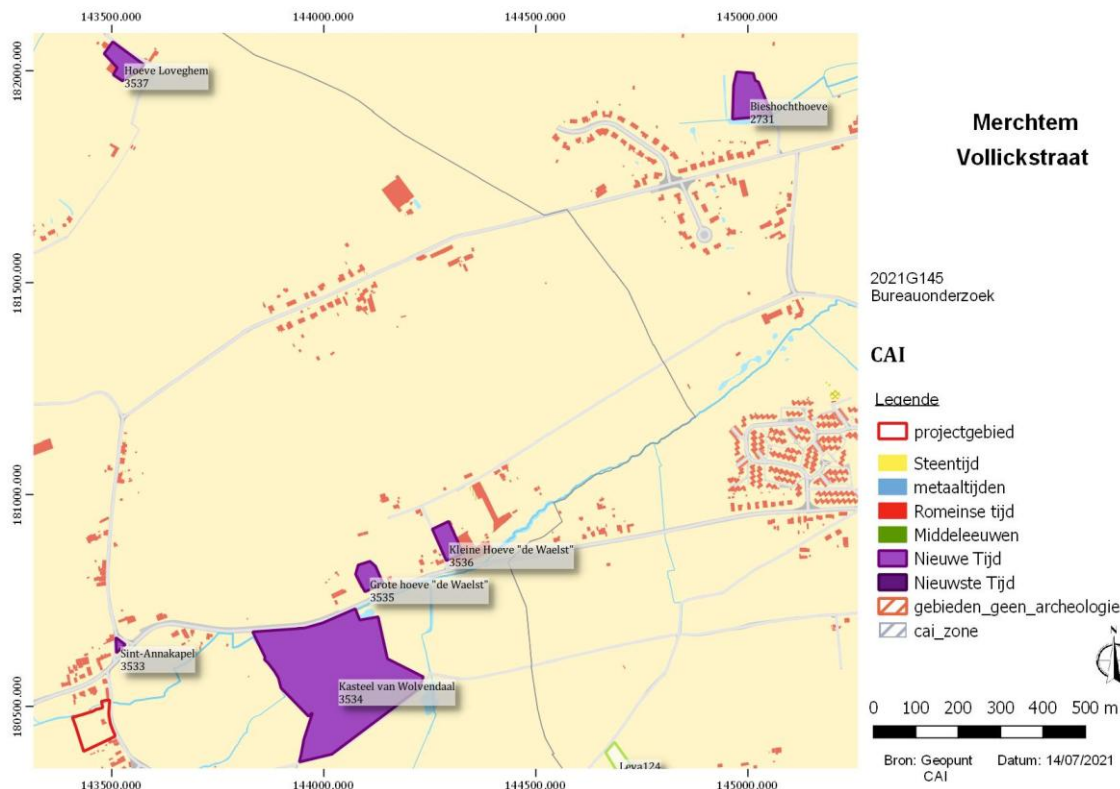
Figuur 33 Centraal Archeologische Inventaris (Cai). (bron: geopunt)

Figuur 34 Centraal Archeologische Inventaris (Cai). (bron: geopunt)

Figuur 35 Centraal Archeologische Inventaris (Cai). (bron: geopunt)

Figuur 36 Centraal Archeologische Inventaris (Cai). (bron: geopunt)

3.6.3. ARCHEOLOGISCHE NOTA'S

- *Merchtem Linthoutstraat*¹⁰: ten noorden van ons plangebied werd naar aanleiding van een geplande verkaveling een landschappelijk booronderzoek en een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. Wegens de afwezigheid van een afdekkend pakket (colluvium) en/of een E-horizont (oorspronkelijk loopoppervlakte) op de landschappelijke boringen wordt de bodem echter als onvoldoende intact geacht voor potentieel op in situ prehistorische artefactensites. Tijdens het proefsleuvenonderzoek kon worden vastgesteld dat het projectgebied een eerder beperkt bodemarchief bevat met weinig potentieel tot kennisvermeerdering. Het onderzoek leverde voornamelijk recente verstoringen en sporen uit de nieuwe tijd op die te linken zijn aan landbouwindeling en achtererfactiviteiten (o.m. greppels en ontginningskuilen). Er werd geen verder archeologisch onderzoek geadviseerd.
- *Merchtem Langevelde*¹¹: naar aanleiding van een verkaveling werd een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. De aangetroffen sporen kunnen allen aan landbouwactiviteiten gelinkt worden in een (sub)recent verleden.
- *Merchtem Eeckhoutweg*¹²: ten noordwesten van ons plangebied werd een landschappelijk booronderzoek, verkennend booronderzoek en proefsleuvenonderzoek uitgevoerd naar aanleiding van stedenbouwkundige handelingen. Het landschappelijk booronderzoek toonde aan dat het bodemarchief een goede bewaring kende. Over het ganse terrein werden daarom verkennende boringen geadviseerd. In de verkennende boringen werden echter geen vondsten gedaan. Tijdens het proefsleuvenonderzoek werden in totaal 11 sporen geregistreerd, waarvan een paalspoor, twee kuilen, een greppels en zeven natuurlijke sporen. Gezien de recente aard van de aangetroffen sporen biedt bijkomend archeologisch onderzoek onvoldoende potentieel op kennisvermeerdering om de kosten van bijkomend archeologisch onderzoek te rechtvaardigen.
- *Merchtem Wolvertemsesteenweg*¹³: naar aanleiding van een verkavlingsvergunning werd een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd op een plangebied met een oppervlakte van 39227m². Verspreid binnen het onderzoeksgebied werden tijdens het uitgevoerde proefsleuvenonderzoek verschillende sporen en vondsten vastgesteld. In de westelijke zone werd een waardevolle

¹⁰ [Vooronderzoek Merchtem Linthoutstraat | Archeologieportaal Onroerend Erfgoed](#)

¹¹ [Vooronderzoek Merchtem Langevelde | Archeologieportaal Onroerend Erfgoed](#)

¹² [Vooronderzoek Merchtem Eeckhoutweg | Archeologieportaal Onroerend Erfgoed](#)

¹³ [Vooronderzoek Merchtem Merchtem-Wolvertemsesteenweg | Archeologieportaal Onroerend Erfgoed](#)

archeologische vindplaats vastgesteld. Het gaat om bewoningssporen, waarschijnlijk een erf uit de metaaltijden. Verder archeologisch onderzoek in de vorm van een opgraving is aangewezen, aangezien behoud in situ wegens de geplande bodemingrepen niet mogelijk is. Het onderzoeksgebied kent een hoog potentieel op kennisvermeerdering. Daarom worden bijkomende archeologische maatregelen nodig geacht. Er wordt een opgraving geadviseerd voor een zone van ca. 1,45 ha.

4. Synthese

4.1. Archeologisch verwachtingspatroon

Op basis van bovenstaande informatie kan een archeologisch verwachtingspatroon naar voren worden geschoven. Historisch kaartmateriaal wijst op een gebruik als akkerland en mogelijks bewoning (hoeve, cfr. Ferraris en Villaret) vanaf de 18de eeuw. In de 19de eeuw staat er zeker bebouwing binnen het plangebied, het plangebied blijft bebouwd tot in de 21st eeuw. Voor de periode voorafgaand aan de 18de eeuw werden geen bronnen gevonden. In de omgeving van het plangebied zijn weinig archeologische sites gekend. Dit heeft vooral te maken met het gebrek aan onderzoek en vermoedelijk niet met de historische 'aantrekkelijkheid' van de regio.

Voor wat betreft de periode van de steentijden werden nog geen archeologische vondsten gedaan rondom het plangebied. Voor de pre-agrarische gemeenschappen (paleolithicum t/m neolithicum) was een ecologisch divers landschap belangrijk. De mens trok zijn tijdelijke kampementen meestal op langs overgangszones van nat naar droog, zoals bijvoorbeeld op droge zandruggen in beekvalleien. In dergelijke gradiëntzones zijn namelijk de rijkste en meest diverse voedingsbronnen aanwezig en was drinkwater binnen handbereik. Er kan gesteld worden dat het plangebied deels in een dergelijke gradiëntzone is gelegen. Er is, afgaand op de bodemkundige en geologische situatie, een matig hoog potentieel op steentijdartefactensites.

Bij de introductie van de landbouw werd de geschiktheid van de bodem voor het plegen van akkerbouw een cruciaal criterium. De eerste akkers werden op de vruchtbaarste en makkelijk te bewerken gronden aangelegd. Het plangebied kent ook voor deze periodes een gunstige ligging.

Concluderend kan gesteld worden dat het plangebied een matig hoogpotentieel heeft voor wat betreft het aantreffen van artefacten uit de steentijden en een hoog potentieel voor het aantreffen van 'klassieke' grondsporen vanaf het neolithicum tot en met de nieuwste tijden.

4.2. Onderzoeksvragen

Zijn er archeologische of historische gegevens gekend over de site?

Binnen de grenzen van het plangebied werd nog geen archeologisch onderzoek uitgevoerd. Ook rondom het plangebied zijn de gegevens eerder schaars, er werd nog maar weinig veldwerk uitgevoerd. Luchtfotografie bracht enkele structuren aan het licht ten zuidoosten van het plangebied. Historisch kaartmateriaal dat het plangebied vanaf de 18de eeuw in gebruik was als akkerland, vermoedelijk stond zelfs een hoeve binnen het plangebied. Deze hoeve blijft staan tot 2019. Voor de periode voorafgaand aan de 18de eeuw is geen historisch kaartmateriaal beschikbaar.

Zijn er gegevens gekend dat de bodem (deels) verstoord is?

Binnen het plangebied staat een niet-onderkelderde woning. Tot 2019 stond er een vrij groot langgerekt gebouw ten noorden van de huidige woning. Wat de impact van de afbraak/bouw van de hoeve en de woning op de bodem is geweest is vooralsnog niet gekend.

Zijn er landschappelijke factoren die invloed kunnen hebben op de gaafheid van eventuele archeologische sporen?

Niet van toepassing.

Wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?

De opdrachtgever plant de afbraak van de huidige woning en de bouw van een onderkelderde nieuwbouw, poolhouse en zwembad. De werken zullen een zekere verstoring teweegbrengen aan de bodem en het eventueel aanwezige archeologisch erfgoed.

Is er een archeologische site aanwezig? Zo ja, wat zijn de karakteristieken en de bewaringstoestand ervan? Wat is de relatie met het landschap? Welke waarde heeft de site?

De aan- of afwezigheid van een archeologische site kan op basis van het bureauonderzoek alleen niet vastgesteld worden.

Wat is de te volgen strategie tijdens een eventueel verder onderzoek en welke bijkomende onderzoeksvragen moeten daarbij beantwoord worden?

Verder onderzoek wordt noodzakelijk geacht, dit wordt toegelicht in het Programma van Maatregelen.

5. Besluit

Naar aanleiding van een geplande omgevingsaanvraag met betrekking tot stedenbouwkundige handelingen op een plangebied van 6610m² ter hoogte van de Vollickstraat te Merchtem, werd een archeologienota (bureauonderzoek) opgesteld. De werken hebben betrekking op een oppervlakte van 3760m².

Op basis van het bureauonderzoek kan gesteld worden dat het plangebied een matig hoog potentieel heeft voor wat betreft het aantreffen van artefacten uit de steentijden en een hoog potentieel voor het aantreffen van 'klassieke' grondsporen vanaf het neolithicum tot en met de nieuwste tijden.

De te nemen maatregelen en de te volgen strategie worden besproken in het bijhorend programma van maatregelen.

Bibliografie

<https://www.geopunt.be/kaart>

<https://www.cartesius.be/CartesiumPortal/>

<https://cai.onroerenderfgoed.be/>

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/>

<https://maps.nls.uk/ww1/trenches/>

- Dopere F. en Ubreghts S. W. 1991: De Donjon in Vlaanderen. Architectuur en Wooncultuur, *Acta Lovaniensia Monographiae*, 3, p. 137.
- Pauwels, D. 2011: *Devotie op een driehoek. Het preventief archeologisch onderzoek in het kader van de restauratie van de Sint-Annakapel te Vijlst (gem. Merchtem, deelgem. Brussegem, prov. Vlaams-Brabant)*, onuitgegeven rapport.

Figurenlijst

Figuur 1 Beslissingsboom, criteria bij omgevingsvergunning m.b.t. stedenbouwkundige handelingen, deel 1. (bron: Agentschap Onroerend Erfgoed)	6
Figuur 2 Topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt, NGI)	8
Figuur 3 Detail van de topografische kaart met aanduiding van het plangebied. (Bron: geopunt, NGI)	8
Figuur 4 GRB-basiskaart met aanduiding van het plangebied en betrokken perceelnummers. (Bron: geopunt)	9
Figuur 5 Recente orthofoto met aanduiding van het plangebied. (Bron: geopunt)	10
Figuur 6 Zicht op het plangebied gezien vanaf de Vollickstraat. (bron: google maps)	11
Figuur 7 Zicht op het zuidelijke deel van het plangebied. (bron: google maps)	11
Figuur 8 Uitsnede plan bestaande toestand woning. (bron: opdrachtgever)	12
Figuur 9 Inplantingsplan nieuwe toestand. (bron: opdrachtgever)	13
Figuur 10 Funderings- en rioleringsplan. (bron: opdrachtgever)	14
Figuur 11 Digitaal Hoogtemodel met aanduiding van het projectgebied. (Bron: geopunt)	15
Figuur 12 Detail van het digitaal hoogtemodel met hoogteprofielen. (Bron: geopunt)	16
Figuur 13 Hoogteprofiel 1. (Bron: geopunt)	16
Figuur 14 Hoogteprofiel 2. (Bron: geopunt)	16
Figuur 15 Potentiële bodemerosiekaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: geopunt)	17
Figuur 16 Tertiair geologische kaart met aanduiding van het plangebied. (Bron: geopunt)	18
Figuur 17 Quartair geologische kaart met aanduiding van het plangebied. (Bron: geopunt)	19
Figuur 18 Uitleg quartairtype 2a. (bron: geopunt)	19
Figuur 19 Uitleg quartair type 2. (bron: geopunt)	20
Figuur 20 Boring 1440-B-ZPP-67800. (bron: DOV Boorrapport (vlaanderen.be))	21
Figuur 21 Boring 1440-B-BWW-67626. (bron: DOV Boorrapport (vlaanderen.be))	21
Figuur 22 Bodemkaart met projectie van het plangebied. (Bron: geopunt)	22
Figuur 23 Frickx-kaart met de locatie van het plangebied (bron: geopunt)	24
Figuur 24 Villaret-kaart (1745-1748) met aanduiding van het plangebied. (bron: geopunt)	24
Figuur 25 Ferrariskaart (1777) met aanduiding van het projectgebied. (Bron: geopunt)	25
Figuur 26 Detail van de Ferrariskaart (1777) met projectie van het plangebied. Correctie in het geel. (bron: geopunt)	25
Figuur 27 Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) met projectie van het plangebied. (bron: geopunt)	26
Figuur 28 Kaart Vandermaelen (1846-1854) met aanduiding van het projectgebied. (Bron: geopunt)	26
Figuur 29 Popp-kaart (1842-1879) met projectie van het plangebied. (bron: geopunt)	27
Figuur 30 Orthofoto uit 1971. (Bron: geopunt)	27

Figuur 31 Orthofoto uit 1979-1990. (Bron: geopunt)	28
Figuur 32 Centraal Archeologische Inventaris (Cai). (bron: geopunt)	30
Figuur 33 Centraal Archeologische Inventaris (Cai). (bron: geopunt)	30
Figuur 34 Centraal Archeologische Inventaris (Cai). (bron: geopunt)	31
Figuur 35 Centraal Archeologische Inventaris (Cai). (bron: geopunt)	31
Figuur 36 Centraal Archeologische Inventaris (Cai). (bron: geopunt)	32